

ALBUM

RYTOWNIKA POLSKIEGO. | D'UN GRAVEUR POLONAIS.

POZNAN,

NAKŁADEM KSIĘGARNI JANA KONSTANTEGO ŻUPAŃSKIEGO

1854.

POSEN,

CHEZ LE LIBRAIRE - EDITEUR JEAN CONSTANTIN ZUPANSKI.

1854.

J. Lelewel

ALBUM

RYTOWNIKA POLSKIEGO.

D'UN GRAVEUR POLONAIS.

POZNAŃ,

NAKŁADEM KSIĘGARNI JANA KONSTANTEGO ŻUPAŃSKIEGO.

1854.

POSEN,

CHEZ LE LIBRAIRE - EDITEUR JEAN CONSTANTIN ZUPAŃSKI.

1854.

Poznań czcionkami W. De-kera i Spółki.

CBGİOŚ, ul. Twarda 51/55

tel. 22 69-78-773

hist. Kartografii

kol

9044

Namienity nasz pisarz, co przez swe głębokie poszukiwanie tyle na historią polską, numismatikę i geografiją rzucił światła, zwykł był do wydań swoich dołączać rysunki objaśniające własnej roboty. Będąc wydawcą niektórych z tych dzieł, poważylem się go zapytać, skąd to poszło, że tyle cudownych porobił sztychów i ile ich też do dnia dzisiejszego wydał. Z odpowiedzi, którą w tej mierze odebrałem, przytaczam w tem miejscu to, co się tego dotyczy przedmiotu.

Oto są słowa jego własne z dnia 12. Października 1853.

„Mimo rodzicielskich zabiegów i wysiłków, instrukcyja nasza wzięła obrót mniej porządny. Do rysunku czy ołówkiem czy pendzlem, z razu jedynie dobra ojca służyła mi rada. Był też pod ręką Preussler i wiele wybornych wzorów i sztychów. Następnie z dala od domu rodzicielskiego samem się wprawiał, przeczuwając że rysunek jest jedną z pierwszych potrzeb. Nie zamierzałem tworzyć obrazy, całą usilność obróciłem do tego, aby w rozmaitym rodzaju kopjować, naśladować. W konwicie pijarskim (1801 — 1804) zapędziłem się w kilkorakie przerysowanie wszystkich d'Anvillowskich krajobrazów. W uniwersytecie wileńskim zrazu chwyciłem za rubrikę pod kierunkiem Rustema.

Notre illustre écrivain, qui, par ses laborieuses investigations historiques, a répandu une si vive lumière sur l'histoire de Pologne, sur la numismatique, sur la cartographie géographique, a enrichi ses publications de nombreux tableaux gravés par lui-même. Editeur de quelques-uns de ses ouvrages, je pris un jour la liberté de lui demander, comment il était parvenu à savoir faire tant de choses merveilleuses et combien de planches il avait élaborées jusqu'à ce moment. Sa réponse ne se fit pas attendre et nous n'hésiton point à transcrire ici le passage de sa lettre, où il s'explique lui-même.

Voici littéralement les mots qu'il nous adressait sous la date du 12 octobre 1853.

„Malgré la sollicitude des parents, notre instruction n'avancat qu'irrégulièrement. Pour le dessin, le crayon, le pinceau, je n'avais que les bons conseils de mon père. Il ne me manquait pas d'ouvrages de Preissler ni d'excellents estampes et modèles. Séparé ensuite du foyer de mes parents, je m'exerçai moi-même, présumant que le dessin est une chose de première nécessité. Je n'eus jamais la prétention de devenir compositeur: mes efforts se tournaient essentiellement vers l'imitation, afin de savoir copier toute sorte de dessins. Au collège des piaristes (1801 — 1804) je copiai à l'envi les atlas de d'Anville. Etudiant à l'université de Vilna, j'essayais une seule

Zdobywszy się na kopję głowy, wnet porzuciłem wprawę dalszą, aby się od jinnych nie odrywać nauk. W lat niewiele potym, z żywą pociechą patrzałem jak Rustem kilką oglądał nawrotami jeden maleńki mego pendzla rysunek. Mało co z tego jest: a kwiatki, i różne małe czy widoki czy osóbk, pospolicie kopjowane lub naśladowane mało obchodzić mogą: nadmieniam o nich abym okazał jak się to stało, żem na sztycharza wyszedł.

„Jeszcze byłem uczniem gdy w roku 1808 wydawałem rzut oka na dawność litewskich narodów i Herulów. Życzyłem sobie ustroić książeczkę krajobrazem, a w Wilnie był jedynie widoków serwasserem biedny sztycharz. Ujrzałem tedy konieczną potrzebę własnego krajobrazów sztychu. Zapróbowałem naprzód woskiem na sklepanej i wygładzonej szadze rossyjskiej, co szczęśliwie dało wycisk i nadzieję jakiego takiego powodzenia. Sztycharz naciągnawszy uprzejmie przygotowaną blachę wernixem, doradził mocnego serwasseru. Wedle tego, lunąłem na robotę dymiącego: a w tenże nagle wzniosł cały wernix, rozniósł zniszczenie i roztoczył wspaniałą widok przewalających się wzburzonego morza bałwanów. Poznałem że wątpliwa rada popchnęła mię w nieroztropną przesadę. Na nowo przyrządzonej blasze, słaby kwas tyle zdziałał iż mogłem pierwszy mój plód do dzieła dołączyć.

„Ztymwszystkim słabego kwasu teorja, wydała nie mniej niedogodne następstwa, gdy mi przyszło 1811 do uwag nad Mattheuszem herbu cholewa, krajobraz wygotować. Ligber przesławny w ów czas w Warszawie sztycharz potwierdzając całe słabego kwasu użycie, popchnął mię w przeciwną ostateczność. Rysy mego krajobrazu okazały się tak słabe, że o wycisku niebyło co myśleć. Próbę wyciskał Ligber, stroskany, podejmował się robotę moję rylcem przegonić niewymagając jak 20 złotych. Tak małemu żądaniu, zapasy mego grosza na szczęście nieodpowiedziały. Mówię na szczęście, bo w niewiele dni potym Ligber podjąwszy się podobnego trudu dla jednego z młodych pijarów, dziwnie się sprawił. Zamiast przewieść rylcem po rysach gotowych, pruł nim blachę starannie tuż obok, tak iż brzegi, rzeki, litery podwójnego rysu, całe niedogodną dla oka migotę sprawiały. Zraził się tą przygodą pijar, ja zaś wygotowałem krajobraz na nowo, jaki widzieć można w niektórych uwag nad Mattheuszem 1811 exemplarzach. Krajobraz ten mógłby być do wszystkich dołączony, ale zaledwie 80 exemplarzy wyciśniętych było; blacha z mym krajobrazem u Ligbera zawieruszyła się i zapadła.

fois de crayonner une étude sous la direction du professeur Rustem; ensuite j'abandonnai l'exercice du dessin pour me livrer entièrement aux autres études. Quelques années plus tard, j'éprouvai une vive satisfaction en voyant qu'un de mes petits dessins au pinceau avait été jugé digne d'un examen sérieux de la part de Rustem. Le peu de dessins qui existent, fleurs ou autres sujets légers, presque tous copiés, seraint pour vous sans intérêt. Je ne les mentionne que pour faire comprendre comment j'ai pu devenir graveur à l'eau-forte.

„Etudiant à l'université de Vilna, j'allais publier, en 1808, mes recherches sur les origines hérulo-litvaniens: j'avais le désir de les faire accompagner d'une carte, mais Vilna n'avait alors qu'un très-médiocre graveur des paysages à l'eau-forte. Je compris qu'une chose de première nécessité pour moi serait de savoir graver les cartes géographiques. Le premier essai que je fis avec la cire ordinaire, sur une chague russe aplatie et polie, me fit espérer une réussite quelconque. Le graveur susmentionné eut la complaisance de vernir ma planche et me dit que je devais faire usage de très-fort scheidwasser. Suivant cette instruction, je versai sur ma planche l'acide fumant et dans un clin d'oeil, soulevant tout mon ouvrage avec le vernis, il présenta le spectacle d'une mer houleuse. Je conclus que le conseil douteux avait reçu une application extravagante. La planche fut préparée de nouveau: l'acide faible dont je me servis cette fois agit de manière que mon premier essai pût accompagner l'opuscule.

„Cependant la théorie de l'acide faible fut suivie de conséquences non moins fâcheuses, quand il me fallut, en 1811, préparer une planche pour mes recherches sur Matthée choleva. Ligber, graveur renommé de ce temps-là à Varsovie, confirma par ses conseils l'usage de la faiblesse de l'acide. L'ouvrage parut si faible qu'il fut impossible de s'en servir. L'épreuve fut tirée chez Ligber: il en fut désolé et proposa de retoucher mon ouvrage avec le burin, ne demandant que vingt petits florins de pologne. Cette proposition, toute modérée qu'elle fût, était heureusement au-dessus de mes moyens. Je dis heureusement, car peu de jours après Ligber, s'étant chargé de la même besogne pour un jeune piariste, s'acquitta de sa tâche assez singulièrement. Au lieu de passer son burin sur les faibles traits de l'eau forte, il burina de côté, ainsi que lettres, rivages, fleuves parurent à double trait produisant un mirage fatal à la vue. Le piariste en fut découragé. Quant à moi, je préparai une autre planche comme on le voit dans certains exemplaires de mes remarques sur Matthée choleva de l'année 1811. Cette planche avait pu, malgré sa faiblesse, accompagner tous les exemplaires de l'ouvrage, mais à peine 80 exemplaires en étaient-ils tirés, qu'elle s'égara chez Ligber où elle ne fut plus retrouvée.

„Raz po raz podobnemi dotykany przygodami, niezrażałem się przecie, widziałem w nich owszem pewność że zdołam sobie wystarczyć nie trapiąc nikogo. A uciekać się do czyjej pomocy było niepodobieństwem, już to dla braku sztycharzy, już to z powodu mego niedostatku. W 1814 wydając me pisma pomniejsze geograficzno historyczne me spodziewania przyszły do skutku. Dwie małe, dwie większe blachy wydały kwasem dobrze wyżarte krajobraziki⁽¹⁾.

„Od tej chwili śmielej używałem kwasu. Grubość roboty opierała się jego sile. Po dwu krajobrazach do zdobyczy Bolesława wielkiego w tygodniku wileńskim 1815 wygotowanych, nastąpiło w 1818 jinnych 20, z których jedna mała, 19 półarkuszowych do badań starożytności we względzie geografii. W tychże czasach postępował sztych 16 krajobrazów rozmaitego rozmiaru do dziejów starożytnych które wyszły w latach 1818, 1819. Te ostatnie lichym, u Ligbera jeszcze, na bibule wyciskiem nielitościwie zdławione⁽²⁾.

„Uniwersytet wileński miał w ów czas profesora rytownictwa. Saunders artysta rylcem, cieszył się znajdując młodzież wielce sposobną do korzystania z jego nauki. Dawał mi dowody przyjaźni swjej. Razu jednego zastałem go nad robotą, i po raz pierwszy widziałem artystę rylcem obracającego. Niepytany okazał mi sposoby trzymania i obracania narzędziem, a ja zacząć począłem o rytowaniu własnym.

„Pierwsza tego proba była 1820 wyryciem niektórych wyrazów na trzech małych blaszkach do dziejów starożytnych Indji dołączonych⁽³⁾. Zaczynając pomyślałem: rylce daleko dłuższego czasu wymaga aniżeli kwas i niemożna nim tak pośpieszyć jak rysunkiem jigsawowym; byłoby więc nierostropnością zapędzać się weń; ale mnogie przygody mego sztycharstwa, opuszczenia, omyłki, niedogryzienie szejdwasseru, niewoliły uciekać się do ryłka: zaniebdywać go zupełnie niegodziło się.

„Tymczasem plód sztycharstwa rok rocznie mnożył się, towarzysząc mym wszystkim pismom; przyrządzając krajobrazy, wizerunki pieniążków, małych

„Les vicissitudes qui vinrent m'éprouver par intervalle, ne me déconcertaient guère: j'avais l'espérance au contraire, que je réussirai à me suffire à moi-même sans recourir à personne. En effet, recourir aux bons offices des autres était toujours impossible, vu la disette de graveurs et l'insuffisance de mes ressources. En 1814, éditant mes petits opuscules historico-géographiques, mes espérances commençaient enfin à se réaliser. Deux petites planches et deux plus grandes, contenant les images géographiques, furent bien mordues et élaborées par l'acide⁽¹⁾.

„A partir de ce succès, je fis un emploi plus hardi de l'acide: la grossièreté de l'ouvrage résistait à sa violence. Deux planches gravées en 1815 pour l'article conquêtes de Boleslav, inséré dans le journal hebdomadaire de Vilna, furent suivies, en 1818, de 20 autres planches, dont 19 de la grandeur d'une demi-feuille forment l'atlas des recherches sur la marche de la cartographie grecque et romaine. En même temps avançait la gravure de 16 cartes de différentes dimensions pour l'histoire ancienne qui parut en 1818 et 1819. Ces dernières avaient été impitoyablement maltraitées dans leur tirage, et encore chez Ligber⁽²⁾.

„L'université de Vilna avait alors un professeur de gravure. C'était l'artiste au burin Saunders. Il eut la satisfaction de rencontrer parmi les élèves de jeunes capacités, qui savaient profiter de sa haute instruction. Saunders me témoignait beaucoup d'amitié et ce fut pendant une de mes visites que j'eus l'occasion de voir, une seule fois dans ma vie, le burin manié par un artiste, par Saunders. Il me fit quelques observations instructives sur la manière de graver et dès ce moment je commençai à rêver la gravure au burin.

„Le premier essai que je fis date de 1820. Je débutai par quelques mots gravés au burin sur les trois planches que j'ai préparées pour l'histoire ancienne de l'Inde⁽³⁾. Cet essai me fit réfléchir. La gravure au burin absorbe beaucoup plus de temps que celle à l'eau-forte et on n'achève pas aussi facilement avec le burin, et surtout aussi vite, que par un simple dessin avec l'aiguille; il eut donc été inconséquent de ma part de m'aventurer dans ce genre: mais quantité d'accidents dans ma gravure à l'eau-forte, erreurs, omissions, faiblesse de quelques traits, me forcèrent plus d'une fois de recourir au burin; or il ne fallait pas le négliger tout à fait.

„En attendant, le produit de mes gravures à l'eau-forte augmentait chaque année, accompagnant toutes mes publications, reproduisant cartes géogra-

(1) Jedną z tych małych blaszek, to jest Merkatora, zamieszczamy na tytule pierwszego działu.

(2) Dla przykładu ówczesnej roboty zamieszczamy w Album jeden z tych wyobrażający rzymskie i partów państwa z czasu Antoninów i Wologesów.

(3) Duża, przy tych dziejach znajdująca się z 36 figurami tablica wygotowana była z rysunku autora rzez Dietricha holendra, który wykonał wielkie monumentów krakowskich sztychy.

(1) Nous plaçons en vignette l'une des deux petites planches, celle du globe terrestre de Mercator.

(2) Pour donner l'exemple de l'ouvrage de cette époque, nous avons pris pour l'album une seule carte des empires romain et parthe, sous les Antonins et Vologeses.

(3) La grande planche de 36 figures qui accompagne cet ouvrage fut gravée, sur le dessin de l'auteur, par Dietrich, graveur hollandais, à qui sont dues les grandes planches des monuments de Krakovie.

przedmiotów; diplomata, pismo kodexów wedle potrzeby kopując. W 1821 przystrojilem dwoma krajobrazami odkrycia Karthagów i Greków na morzu atlantckim; w 1822 i w roku następnym do pisma nauki dające poznawać źródła historyczne i do przydatku doń przybyło 8 tablic i niemy arkuszowy krajobraz.

„Do mych ksiąg bibliograficznych które się w latach 1824 i 1826 ukazały potrzeba było 17 tablic, z których kilka pozostało do zamierzanego jeszcze przydatku⁽⁴⁾. Jest tablica pisma kodexów do ksiąg ustaw polskich i mazowieckich 1824; a 3 w tymże roku do rzeczy o diplomacie ruskiej czyli o przemianach pisma ruskiego⁽⁵⁾. Stare pieniądze w Trzebuniu wykopane wymagały 1826 tablic 6; a objaśnienie kilku kufiekich 2 tablic z których jedna małeńka. W 1829 ukazała się arkuszowa tablica chronologiczna dziesięciu upłynionych wieków dawnej Polski. W tymże roku wygotowałem 12 krajobrazów na 4 blachach do dziejów potocznie opowiedzianych. To jest co ogłoszone zostało.

„Ależ w tych ostatnich latach marzyłem obszerne mych trudów dziejarskich zamysły i kwapiłem się wczesno dla nich przyrzadzić potrzebne sztychy. Sześć blach w tym celu, napelnionych zostało medalami greckimi, niektóre własnego rysunku, wszystkie inne przerysowane z dzieł Mioneta, w nadziei że znajdę czas rylcem dać jim wykończenie zbliżające do wzoru⁽⁶⁾. Dwanaście też krajobrazów do dziejów wieków średnich i późniejszej polityki⁽⁷⁾. Naostatek w 1827 przygotowałem dorywczo dwie tabliczki do heraldyki (herbnictwa) i sfragistiki (pieczętnictwa) polskiej; a trzecią czterech krajobrazów do czterech okresów dziejów dawnej Polski⁽⁸⁾.

„W ciągu więc 22 lat (1808—1830) przyrzadziłem w kraju 114 sztychów serwasserem. Do niektórych przyłożył się ostrz rylca, niektóre zagrażał, a pospolicie łatwiejszej jigle z miedzi ustępował.

W czasie mego na obcej ziemi pobytu od roku 1832 znowu do jigielki się wzięłem, a kwas niezaniechał długiemu doświadczeniu psoty wyrządzić, od-

(4) Aby dać wyobrażenie tego rodzaju sztychu, zamieszczamy w album owe cztery oczekujące zamierzonego do ksiąg bibliograficznych przydatku.

(5) Z nich zamieszczamy w album tę, co wyobraża ruskie litewskie diplomata.

(6) Te sześć tablic, choć powiedzieć można niewykończonych, zamieszczamy w album.

(7) Jeden z tych krajobrazów, rok 1141 wyobrażający, znajduje się w atlasie do geografji wieków średnich.

(8) Tę trzecią zamieszczamy w album.

phiques, monnaies, petits monuments, fac-similé de chartes et manuscrits. En 1821, j'ornai de deux cartes le mémoire sur les découvertes carthagi-noises et grecques dans l'océan atlantique; dans les années 1822 et suivante, parut mon traité sur la connaissance des sources historiques, avec supplément, auquel étaient jointes 8 planches et une carte muette de la grandeur d'une feuille.

„Pour ma publication bibliographique, qui parut en 1824 et 1826, il y a 17 planches, dont plusieurs étaient destinées à un supplément qui devait paraître⁽⁴⁾. Il y a une planche de fac-similé de manuscrits pour la publication de l'année 1824 des statuts polonais en langue polonaise; et 3 de la même année pour explication de l'origine des écritures russe-moscovite⁽⁵⁾. La trouvaille de monnaie du moyen âge près de Trehebourgne, publiée en 1826, demandait 6 planches; et un article sur quelques pièces koufiques, 2 planches, dont une est petite. En 1829 parut une planche chronologique de la grandeur d'une feuille, intitulée, les dix siècles écoulés de l'ancienne Pologne. Dans la même année furent exécutés les 12 cartes sur 4 planches pour l'histoire de Pologne racontée à mes neveux. C'est ce qui parut.

„Mais dans ces dernières années, je rêvai un plan plus vaste de la publication de mes études historiques et je me hâtai de préparer d'avance les planches qui devaient les accompagner. Six planches furent remplies à cet effet des médailles grecques, quelques-unes dessinées sur les originaux, toutes les autres copiées sur celles de la publication de Mionnet, avec l'intention de donner le fini avec le burin afin de les rapprocher à la gravure du modèle⁽⁶⁾. — Douze planches de cartes pour différentes situations du monde au moyen âge ou de la politique ultérieure⁽⁷⁾. — Enfin, c'est en 1827 que furent exécutées les deux petites planches pour la heraldique et la sphragistique polonaise; et la troisième représentant les quatre Polognes pour chaque période de son histoire⁽⁸⁾.

„En somme, dans le courant de 22 années (1808—1830) j'ai préparé dans mon pays 114 planches gravées à l'eau-forte. Le burin mit sa pointe sur quelques-unes d'entre elles, il menaçait plusieurs autres, mais il se retirait devant la pointe de l'aiguille.

„Pendant mon séjour à l'étranger, je repris mon aiguille en 1832. L'acide mit tout d'abord à l'épreuve ma longue expérience et rappella mes

(4) Pour donner une idée de ce genre d'ouvrage nous joignons à l'album les 4 planches qui étaient destinées au supplément bibliographique.

(5) Nous donnons dans l'album une de ces dernières planches, qui contient les diplômes litvaniens.

(6) Nous donnons ces six planches dans l'album.

(7) L'auteur s'est servi d'une de ces planches, savoir celle de l'année 1141 pour son atlas de la géographie du moyen âge.

(8) Nous donnons cette troisième dans l'album.

świeżając pierwszych przygód wspomnienia. Wyżarł tak silnie anglosaxońskich monet blachę, że po wyciśnięciu próby wypadło ją do wyszlifowania oddać. A dziś jeszcze, po drugim dwudziestoletnim doświadczeniu, wyznam, że nieumiem się dość uchronić przypadków jakie z serwasserem wydarzyć się mogą. Nieśmiałem bywać dla sztycharzy natrętem, a gdy dorywcz o użycie kwasu pytania czynił, otrzymywałem pospolicie w odpowiedzi, że każdy wedle swego doświadczenia postępuje. Wedle mego kierując się, nieraz wypadło skrobaczem zabawić się i rylcem, aby, bądź opuszczone dodać, bądź słabe rysy wyryć, a czasem całą nim robotę przegonić by rysunek ocalić.

„Z 25 tablic które są przy méj numismatike du moyen âge, 1835 wydanej, jedna tylko wymagała zupełnego rylcem wykończenia⁽⁹⁾. Długo następnie prawie nic jinnego nie zajmowało jigielki méj, jak numismatika sama. Wiész Panie méj jak długimi laty wyzutym byłem z mych notat i zapasów jakie sobiem przygotowałem. Niémając pod ręką źródeł do dziejów narodowych, jedynie numismatiką zająć się mogłem. Rosła więc liczba dla niéj sztychów i 6 takowych przyrzadziło się różnymi czasy dorywcz: Baudulfusa (1832), Ebregisila (1834); dwudziestu i jeden jinnych merovingskich (1837); nieco monet Niższych niemiec (1835); rozmaitych blaszek (1842), i ołowianek des évêques de fous (1837) na stali⁽¹⁰⁾.

„Mozolniejszy od wszystkich jakie dotąd były oczekiwał mię trud, w wygotowaniu tablic du type gaulois. Od razu jigła i kwas niezaspakajały mię: zapuściłem się w rycie. Czternaście tablic du type gaulois et de sa réapparition w roku 1841 wydanych są prawie całkiem rylcem uskutecznione⁽¹¹⁾. Było to zrywać wzrok, tracić dużo czasu: z tym wszystkim rozzuchwalony niejakim postępowaniem, zbyt lekko pozapoczyznałem, cale nierostropnie, niemało tablic które rylcem miał wykończyć. Z takich jest 10 billonu okolic Mosy oczekujących od roku 1844 ostatniego ostrza. Szczęściem serwasser dostatecznie je zakąsił tak już mogą z pożytkiem się ukazać jak są.

„Jeden z mych przyjaciół zarzucił mi: po co się silić na cieniowanie medalów: odparłem, że czystsze przez to osobie wyobrażenie daje. Ależ ty, przymawia mi, nierytownik i niebędziesz nim, choć czas marnujesz. To

⁽⁹⁾ Z tego dzieła dziś wyczerpnętego wzięliśmy do album la France numismatique du type baronale, tudzież tablice monet Niższych Niemiec i Sammanidów.

⁽¹⁰⁾ Kilka z nich zamieszczamy w album.

⁽¹¹⁾ Ze czternastu tablic typu celtickiego zamieszczamy w album ośm, licząc w to wignette.

premiers revers. Il mordit à tel point la planche anglo-saxonne par laquelle je commençais mes travaux, qu'à la réserve de l'épreuve il fallut condamner la planche et la mettre aux mains du polisseur. Et aujourd'hui encore, après une seconde période de vingt années de l'exercice de la gravure, j'avoue que je ne sais pas au juste me préserver de différents accidents qui arrivent avec l'eau-forte. Je n'osais plus importuner les graveurs de questions et si par hasard je scrutais leur expérience, on me disait ordinairement: chacun a ses règles d'après lesquelles il se dirige. En me dirigeant sur celles que j'avais moi-même de ma pratique: le grattoir et le burin furent souvent appelés pour remplir les lacunes, relever les traits et même pour sauver les planches entières.

„Parmi les 25 planches qui accompagnent la numismatique du moyen âge, dont l'impression fut terminée en 1835, une seule demandait tout le soin du burin⁽¹⁰⁾. Longtemps ensuite, presque rien n'occupa mon aiguille et mon burin que la numismatique seule. Séparé pendant de longues années, comme vous le savez, des notes et matériaux que j'avais réunis dans mon pays, privé de sources pour l'histoire de Pologne, je n'avais à m'occuper que de numismatique. Le nombre des planches allait donc se multiplier pour cette science. Six planches de différente grandeur parurent isolément représentant les monnaies de Baudulfus (1832), d'Ebregesil (1834), de 21 monétaires mérovingiens (1837); de plusieurs pièces des Pays-bas (1835); de plaques (1842); et de plomb de fous sur acier (1837)⁽¹⁰⁾.

„Une opération beaucoup plus fatigante que toutes celles que j'avais entreprises jusqu'alors, m'attendait à la publication des planches du type gaulois. Du prime abord l'aiguille et l'acide ne me satisfaisaient point. J'entrepris de buriner sérieusement. Les 14 planches du type gaulois et de sa réapparition, publiées en 1841, sont exécutées presque totalement au burin⁽¹¹⁾. C'était forcer la vue, perdre beaucoup de temps: cependant, enhardi par le progrès que faisait mon burin, je laissais trop légèrement quantité de planches aux traits inachevés, dans l'espoir de leur donner le fini avec le burin. De ce nombre, les 10 planches de la monnaie noire attendent le coup de grâce depuis l'année 1844. Heureusement l'acide s'est comporté assez fermement sur toutes ces planches, pour qu'elles puissent être utilisées telles qu'elles sont.

„Un de mes amis me disait un jour: à quoi bon ces médailles ombrées? Je lui répliquai: l'ombre donne une plus juste idée de chaque pièce. Mais vous n'êtes pas graveur pour ceci et vous ne le serez jamais, vous perdez

⁽⁹⁾ De cet ouvrage très répandu, mais épuisé aujourd'hui, nous avons pris la carte monétaire baronale, et les planches de monnaie des Pays-bas et des Sammanides.

⁽¹⁰⁾ Plusieurs se trouvent dans l'album.

⁽¹¹⁾ Sur les quatorze planches gauloises nous en avons introduit huit dans l'album y compris la vignette.

prawda: niemyślałem też nigdy artystą zostać lub rytownikiem z powołania: co wydziubię lub wydlubię niezaspokoi cię, bom ryjący dla siebie z potrzeby. — Po ukazaniu się monet celtickich, uczył mię odpowiedzinami jeden z najznamienitszych artystów. A gdzie twa pracownia? pyta; — ot tu, na tym stole. — ależ światło niedobre. — to prawda. — twe rylce? — oto są. — dwa? — jest i trzeci. — ależ źle obsadzone, jak możesz nimi obrać — Wiész, odpieram z uśmiechem, że są rytownicy cale dziwacznicy. — A gdyby był ujrzał rylce w mym ręku, pewnieby domówił: zły sposób Oczywiście niejestem artystą, jeno rytujący z przypadku co wie co mu brakuje, co w długim trudzie swymi sposobami i wątpliwym doświadczeniem wygotował cokolwiek, a dziś byłoby dlań za późno jiseć po dobrą radę i w nią się zadać. Wszystkie me sztychy przyrządziłem dla siebie do mych dzieł; niepodjąłbym się trudu takiego dla nikogo, nikt też mnie nie szukał. We własnym kraju, piśmienne me płody miały sztych w dodatku; na obcej ziemi na opak, me sztychy są wsparte objaśniającymi je dziełami. Rzeczy numismatyczne, o krajobrazowaniu, mogłyby się obejść bez sztychu: a ktoby go podjął? Wydawcy niemiałem, jesłim jaką w wydawnictwie uzyskał pomoc, to dla tego żem miał sztychy własne. Sztycharstwo stało się środkiem utrzymania na tym padole ziemskim.

„W moich około krajobrazów mozołach. prawdziwie korzystniej było takowe samemu sztychować, aniżeli dla rytownika rysować, bo sam mając notaty tylko, mogłem je wprost na blachach wygotowywać. Do tego wydziału z mych prac ukazał się z razu 1836 Pytheas massilski z 3 krajobrazami; później przybył krajobraz Ptolemeusza⁽¹²⁾. Naostatek od 1845 do 1852 wygotowałem 54 tablic z krajobrazami do dzieła géographie du moyen âge⁽¹³⁾.

„Dla numismatiki polskiej później, oprócz wspomnianych trzy inne doręczy przygotować przyszło⁽¹⁴⁾. W 1844 do podróży Guilleberta de Lannoy dwie tabliczki, jego dróg i herbów. W 1846 i 1853 cztery Polski średnich wieków tomy i tom do nich wstępny, zapotrzebowały 13 tablic wyobrażających krajobrazy, pieniądze, bałwanki, pomniki. Dwie jeszcze są: jedna z wizerunkami królewskich w Krakowie grobów. druga z obrazkiem bogo-

(12) Jedna tablica z dzieła Pytheasa i ziemiobraz Ptolemeusza znajdują się w album.

(13) Z tych tablic wzięliśmy do album: ziemiobrazy Edrisiego sicilijski i katalański, tabulam continentalem, Mercatoris ad usum navigantium, tudzież kilka wizerunków świata i Jerosolymy.

(14) Patrz album.

votre temps. Soit, je ne prétends pas être artiste; ni graveur de profession; ces crevasses que le burin creuse, ces coups de bec qu'il donne, ne sauraient satisfaire vos exigences, mais je suis burineur pour moi-même, par nécessité. — En effet, à la suite du type gaulois un de plus célèbres artistes m'honorant de sa visite, demande: où est votre atelier? — ici, sur cette table. — Mais la lumière est fausse. — C'est vrai. — Vos burins? — Les voici. — Deux? — Il y en a un troisième. — Mais ils sont mal emmanchés, comment pouvez-vous vous servir de semblables instruments? — Vous savez qu'il y a, répliquai-je en souriant, des burineurs capricieux. — Et s'il avait vu le burin dans mes doigts, il aurait dit: mauvaise méthode. Il est évident que je ne suis pas artiste: je ne suis qu'un burineur qui connaît son insuffisance et qui dans sa longue carrière, avec ses moyens et sa pratique douteuse, a produit quelque chose, et il serait trop tard pour lui, s'il trouvait enfin quelque bon conseil, de le suivre. Toutes mes planches sont exécutées pour moi, pour mes ouvrages. Je ne me suis jamais chargé d'aucun travail de cette espèce pour personne et personne ne m'a jamais donné semblable commande. Dans mon pays, mes ouvrages furent suppléés par mes gravures; à l'étranger, c'est le contraire qui eut lieu; mes gravures furent suppléés par la publication de mes ouvrages. Comment s'imaginer la numismatique ou la cartographie géographique sans figures et sans cartes? Je n'avais pas d'éditeurs, si j'étais aidé dans mes publications, c'est que j'avais mes gravures: elles parurent enfin comme moyen d'existence.

„Dans mes opérations cartographiques je retirerai certains avantages, quand au lieu de dessiner les cartes pour un graveur, je les composais et exécutais, d'après mes notes, directement sur le cuivre. Pour cette partie de mes élucubrations, parut d'abord en 1836 Pytheas, accompagné de 3 planches de la cartographie ancienne; plus tard une planche de la carte de Ptolémée⁽¹²⁾. Ensuite, de 1845 à 1852, j'exécutai 54 planches pour la cartographie du moyen âge⁽¹³⁾.

„Pour la numismatique polonaise, à la suite des précédentes 4 autres⁽¹⁴⁾. En 1844 pour le voyage de Guillebert de Lannoy, deux planches: de son itinéraire, et de ses armoiries. Entre 1846 et 1853, les quatre volumes de la Pologne du moyen âge et le volume d'introduction eurent besoin de 13 planches nouvelles: cartes, monnaie, idoles ou monuments. Deux encore qui contiennent les tombeaux des rois et l'image de la sagesse bogomile, com-

(12) Une planche de Pytheas et celle de Ptolémée se trouvent dans l'album.

(13) De ces planches nous avons pris pour l'album: carte d'Edrisi, carte catalane, tabulam continentalem, Mercatoris ad usum navigantium, et plusieurs images du monde et de Jérusalem.

(14) Voyez l'album.

milskiej mądrości. Te zamykają dziś liczbę sztycharskich i rytowniczych trudów, o które się dopytujesz⁽¹⁵⁾.

Owa, w przeciągu ostatnich lat 20 (1832—1853), liczba wygotowanych na obcej ziemi sztychów, wynosi 141 tablic, które wraz z liczbą poprzedzających lat 20, czynią 255 blach. Gdyby przyszło rozcinać, razem na jednej blasze znajdujące się osobne krajobrazy lub pomniki, liczba sztychów mniejszej objętości blaszek do 30 by przyrosła. — A jeśli chcesz Panie mój, mieć tę liczbę 255, na przedmioty jakie przedstawują rozliczać: znajdziesz, przeszło 130 z krajobrazami, przeszło 80 z monetami, a 30 około, to bibliograficznych, to dyplomatycznych, naostatek z dziesiątek rozmaitego przedmiotu wizerunków. To cały owoc kwasu i rylca.

Numismatyczne trudy wciągnęły mnie w jeden jeszcze rodzaj rytownictwa, pospolicie na drzewie wykonywanego. Brałem linje drukarskie na płask i na tym typograficznym metalu, scyzorykiem, wspartym nieco sztycharskim rylcem, wycinałem monety. Na widok mych sposobów, głową potrzęsali tego rodzaju rytownicy. Jak to? my niemamy dosyć naszych mnogich narzędzi, a ty nożykiem się obchodzisz? Przyznali jednak że rozumiem rzecz, a me wyciętki szły na prasę typograficzną. Ten rodzaj rytownictwa zabawił mnie od 1834 do 1841 przynosił niejaką rozrywkę. W kłopotach życia naszego, kiedy umysł strudzony, przeciwnościami czuł się być nękanym, rysunek, rytownictwo stawało się zbawiennym pocieszeniem, jednało ulgę, dostarczało pożytecznego zajęcia sił, a nieodrywało od podejmowanych trudów.

⁽¹⁵⁾ Wylączamy z tych robót krajobrazy, kilka tablic z monetami, w księgach bibliograficznych znajdujące się oraz te których na zawołanie nie mamy; wszystkie inne przedmioty polskiego zapelniają w album dział narodowy.

plètent le nombre de planches jusqu'au jour de ma présente relation faite en réponse à vos questions⁽¹⁵⁾.

„En somme, dans les courants des vingt dernières années (1832—1853) le nombre des planches exécutées à l'étranger, s'est élevé à 141, ce qui réuni aux productions des vingt années antérieures, atteint le chiffre de 255 planches. Si l'on voulait séparer les tableaux et les cartes qui se trouvent ensemble sur la même planche, le nombre des planches de petite dimension pourrait s'augmenter d'une trentaine. — Si vous voulez diviser la somme de 255 en sujets qu'elles traitent, vous trouverez 130 planches de cartes géographiques, plus de 80 numismatiques, une trentaine de bibliographiques et diplomatiques, enfin plusieurs de différents autres sujets. C'est le produit de l'eau-forte et du burin.

„Les publications numismatiques m'ont engagé encore dans un genre de gravure qu'on exécute ordinairement sur bois. Je pris le plat de fils typographiques et sur ce métal je coupai les figures des monnaies avec mon canif, aidé de burin. A la vue de cette opération les idées des graveurs dans ce genre se révoltaient: comment! nous n'avons jamais assez d'outils et vous vous en passez réduit à votre seul canif! Mais ils avouaient que je comprenais la chose et mes ciselures allaient sur la presse typographique. Ce genre de gravure me procura de 1834 à 1841 une agréable distraction. Dans les perplexités de notre vie, lorsque l'esprit se fatiguait, lorsque les adversités allaient l'accabler, le dessin et la gravure nous apportaient de consolations salutaires et servaient de délassement et d'occupation utile, sans nous séparer des études sérieuses.

⁽¹⁵⁾ Nous excluons de l'album les cartes géographiques, plusieurs planches de monnaie, et celles de fac similé, qui accompagnent l'ouvrage bibliographique ou qui ne sont pas à notre disposition: toutes les autres, offrant des objets polonais, enrichissent la section nationale de l'album.

o jest odpowiedź jakąśmy otrzymali, stawiająca nas w możności sądzenia o studyach autora, wielkości i przewadze jego płodów.

Autor nasz doszedł już do 69. roku swego życia. Jest to wiek spoczynku. Osłabienie wzroku, na które się uskarża, powinno go nawet spowodować do wytchnienia w pracy; jest jednak prawdopodobnem, że jego czynność niezmordowana pociągnie go jeszcze do jednego sztychu; tymczasem liczba tablic już dość jest znaczną, aby dać poznać sztukmistrza. Zaręcza on, że nim nie jest, że nie dąży wcale do zaszczytów artysty, ale jest rytownikiem, a jego utwory liczne i ważne nie mogą być obojętnymi dla jego współrodaków i dla sztukmistrzów. To też powziąłem zamiar zaznajomienia publiczności z jego pracą wydając dzieło artystyczne, t. j. album. Ale nasz rytownik wręcz się temu sprzeciwiał, mówiąc, że roboty jego były dosyć znane przez liczne exemplarze jego dzieł, na które się mnóstwo płyt zużyło. Odpowiedzieliśmy na ten zarzut, że jest mnóstwo tablic rozrzuconych po małych pisemkach, które trudno odszukać, że inne z nich zasługują na odcisk osobny, że nakoniec jest więcej niż 30 nie wydanych, któreby nie tak prędko wyszły. Te były powody, któreśmy podawali, lecz niemałośmy się utrudzili, nim zdołaliśmy przezwyciężyć wstręt naszego znakomitego sztycharza.

Podług własnego swego sprawozdania, któreśmy powyżej przytoczyli, rytownik nasz zajmował się potrójnym rodzajem rytownictwa: za pomocą aqua forte, rylca i płaskorzeźby. Ostatni ten rodzaj odróżnia się wyraźnie od innych; zamieściliśmy go w ostatnim oddziale naszego album, zbierając na kilku stronnicach wszystko razem, co tylko było.

Dwa inne rodzaje rytownictwa, za pomocą kwasu i rylca, znajdują się częstokroć wspólnie na jednej i tej samej tablicy; byłoby trudną rzeczą rozdzielić je i porobić z nich osobne oddziały; uporządkowaliśmy je podług przedmiotów. Oko artysty potrafi na nich rozróżnić rylce od igły, rytowanie od drapania. Liczba tablic dochodzi do 255, większa część na półarkuszach lub ćwiartkach, częstokroć wielkiego formatu. Każda tablica zaszczyt przynosi robocie, ale musieliśmy zrobić wybór z dość znacznej liczby i da-

est que nous avons reçu en réponse à notre demande et ce qui nous a mis en état de juger de l'atendu, de la grandeur et de l'importance de ses produits.

Notre auteur est arrivé aujourd'hui à la 69 année de sa vie. C'est l'âge du repos. Le dérangement de la vue dont il se plaint paraît même devoir lui imposer quelque relâche dans ses travaux: il est cependant probable que son infatigable activité l'entraînera encore à exécuter maintes gravures: en attendant, le nombre de planches qui forment son oeuvre est assez imposant pour faire connaître l'artiste. Il proteste pour tant qu'il ne l'est pas, qu'il n'ambitionnait point cet honneur, mais il est graveur et son oeuvre nombreux et utile ne peut pas être indifférent pour ses compatriotes et pour les artistes. Or, j'avais conçu le projet de faire connaître ses produits par une publication artistique, un album. Mais notre graveur s'y opposa vivement disant que son produit était assez connu par les nombreux exemplaires des ses ouvrages, où quantité de planches se sont usées. Nous repartîmes à cette objection, qu'il y a quantité de planches dispersées dans de petits articles et difficiles à retrouver aujourd'hui, qu'il y en a d'autres qui méritent un tirage spécial avant leur usure, qu'il y en a enfin plus de trente inédites qui ne paraîtront pas de sitôt: tels sont les motifs que nous avons fait valoir, mais ce n'est qu'avec beaucoup de peines que nous avons vaincu la répugnance de notre illustre graveur.

Suivant sa propre relation que nous avons reproduite, notre auteur pratiquait trois sortes de gravures: à l'eau-forte, au burin et en relief. Cette dernière se distingue et se sépare nettement des autres. Nous en avons formé la quatrième section de notre album réunissant sur quelques pages, dans un ensemble, tout ce qui existe.

Les deux autres genres de gravure, à l'eau-forte et au burin, se confondent souvent sur la même planche: il serait difficile de les séparer et d'en faire des divisions spéciales: nous les classons, d'après le sujet de tableaux. L'oeil de l'artiste saura y distinguer le burin de l'aiguille, le burinage de l'egratignure. Le nombre des planches monte à 255 la plupart de demi-feuille ou in-quarto, souvent de grand format. Chaque planche fait honneur au travail; mais nous dûmes faire un choix d'un nombre assez considérable, et

liśmy pierwszeństwo tablicom mniej rozprzestrzenionym i niewydanym, a przede wszystkim tym, których przedmiot wymagał więcej zręczności artystycznej; są to w istocie te, które wykonał z największym staraniem nasz artysta, na których, niezaniehbując się, z szczęśliwym powodzeniem prowadził swój rylec i swoją igłę. W tym wyborze mieliśmy na uwadze, aby wykazać przykładami różnaitość przedmiotów przez sztukmistrza wykonanych oraz wartość i użytek naukowy utworów. W skutek tego dzielimy owe przykłady na trzy oddziały, to jest na kartografią, numizmatykę i przedmioty narodowe.

Chociaż właściwie mapy są najliczniejsze, ograniczyliśmy ten oddział na małą bardzo liczbę, ale zajmującą i zabawną. Nasz rytownik zajmował się historią kartografii i wypracował ją. W swoich dwóch dziełach: Poszukiwania na polu geografii starożytniej i geografii średnich wieków, odkopiował mapy więcej niż 30 geografów starożytnych i 90 wieków średnich lub późniejszych: greków, rzymian, arabów, normanów, włochów, hiszpanów, portugalczyków, anglików, niemców, niderlandczyków, francuzów, tak iż przez zebranie tych zabytków geograficznych ma się przed oczyma cały przebieg kartografii od początku jej u Greków aż do naszych czasów, jej postęp i jej cofania się, jej rozmaite metody i ich zmiany. Kilku uczonych marzyło o powtórnem wydaniu pomników geograficznych dla potrzeby i użytku badań naukowych; nasz rytownik wypracował sam całkowitą kartografią i zebrał znane pomniki w pomierne ramki, przystępne dla wszystkich.

Aby dać wyobrażenie, tak o obszernej pracy autora, jako też o rozmaitych pojęciach geografów różnych czasów, przyjęliśmy do naszego album jedną tablicę przedstawiającą pierwotne wyobrażenia Greków i przykład odnowienia ich mapp zaginionych w odnowieniu mapy Pyteasa. Następująca mappa Ptolemeusza przedstawia czas pogorszenia się mapp geograficznych starożytnych. Mappa Edrisego przypomina nam usiłowania naukowe Sycylijszczyków, aby podnieść kartografią, która się stała potrzebną dla żegluga. Można się zabawić patrząc na male wizerunki Jerozolimy i na obrazy świata zamieszkałego okręgu; ale mappa katalońska okazuje nam już utwór dojrzały metody marynarzy, którzy potrafili oznaczyć stosunek brzegów zwiedzanych przez ich żeglarzy. Kartografia lądu stałego, córka wykazów drogi, znajdowała w nich dobrą zasadę, aby się rozwinąć skutecznie, jak to widać z mapy stałego lądu ogłoszonej przez Uebelina i Aeslera. Ale z odrodzeniem się nauk zajęła umysły uczonych potworna mappa Ptolemeusza i sprawiła nadzwyczajne zamieszanie w kartografii. Nieoprzestala jeszcze zaburzać jej praktyki, gdy w Niderlandach odczuwało się słowo reformy i Merkator zyskał nieśmiertelną sławę przez swoją mappę ad usum navigantium ułożoną na rzu-

nous donnâmes la préférence aux planches moins répandues ou inédites et avant tout à celles dont le sujet demandait plus de dextérité artistique: ce sont celles en effet qui furent élaborées par notre graveur avec le plus de soin, où, sans se négliger, il laissait aller son aiguille et son burin avec succès. Dans ce choix nous nous sommes proposé en même temps de faire ressortir par des exemples les variétés des objets exécutés par le graveur, aussi bien que la valeur et l'utilité scientifique de ses produits. Par conséquent nous divisons ces exemples en trois sections, savoir: cartographie, numismatique et objets nationaux.

Bien que les planches cartographiques soient les plus nombreuses, nous avons réduit cette section à un nombre très-restreint, mais intéressant et amusant. Notre graveur a traité et élaboré l'histoire de la cartographie. Dans ses deux ouvrages: Recherches sur la géographie des anciens et Géographie du moyen âge, il a reproduit les cartes de plus de 30 géographes anciens et de 90 du moyen âge ou postérieurs à cette époque: grecs, romains, arabes, normands, italiens, espagnols, portugais, anglais, allemands, des pays-bas, français, de manière que, par la reproduction de ces monuments géographiques, on a sous les yeux toute la marche de la cartographie depuis son origine chez les grecs jusqu'à nos jours; son progrès et ses reculades, ses méthodes variées et leurs vicissitudes. Quelques savants rêvaient la reproduction des monuments géographiques à l'usage des recherches scientifiques: notre graveur a élaboré à lui seul la cartographie en entier et réuni les monuments connus dans un cadre restreint, accessible à tout le monde.

Pour donner une idée, tant du vaste travail de l'auteur que des conceptions variées des géographes de différentes époques, nous avons pris, dans notre album, une planche des idées primitives des grecs, et un exemple de la reconstruction de leurs cartes perdues, par la reconstruction de celle de Pytheas. La carte suivante de Ptolémée représente l'époque de la dégradation des cartes géographiques des anciens. Celle d'Edrisi rappelle les efforts scientifiques des Siciliens pour relever la cartographie qui devenait nécessaire à la navigation. On peut s'amuser en regardant les figurines de Jérusalem et les images du monde de l'habitable ronde: mais la carte catalane décèle le produit déjà mur de la méthode des marins qui réussirent à déterminer les proportions des rivages visités par leurs navigateurs. La cartographie continentale, fille des itinéraires, y trouvait une bonne assiette, pour se développer avec succès, comme on le voit par la carte continentale publiée par Uebelin et Aesler. Mais avec la renaissance des lettres, la carte monstrueuse de Ptolémée s'empara de l'esprit des savants et opéra une perturbation extrême dans la cartographie. Elle continuait à déchirer sa pratique, lorsque dans les Pays-Bas surgit le mot de la réforme: Mercator

cie wzrastającej skali, która odtąd kierowała pracami żeglarzy. Nasz rytownik powtórzył tę mapę w zmniejszonym rozmiarze, umieszczamy ją w album. Musimy jeszcze nadmienić, że wybierając mapę Edrisego, katalońską, lądową Uebelina, chcieliśmy umieścić w album mapy przedstawiające Polskę przed temi, które później wykonane zostały przez Floriana, Grodeckiego i Pograbiusza.

Musieliśmy pominąć mnóstwo mapp historycznych i wyjaśniających, ułożonych przez naszego rytownika dla rozmaitych epok historycznych, albo w celu jaśniejszego wyłożenia mnóstwa kwestyi i objaśnień geograficznych. Jego dzieła pełne są tego rodzaju mapp, ale w album artystycznym muszą one ustąpić miejsca działowi numismatycznemu.

Numismatyka jest bez wątpienia tym rodzajem, w którym znakomity nasz rytownik wygórował. Ale, aby ocenić talent jego, nie trzeba się trzymać przerysów z innych sztychów. Kopiował bowiem nadto wiernie, aby mógł być dać prawdziwe wyobrażenie o sobie samym; jest wtedy tylko kopistą, a przez to samo rysunek nie jest już jego rysunkiem. Dość będzie, jeśli się przypatrzymy antykom na dwóch pierwszych tablicach, na których rozróżnić można rysunki francuzkie albo niemieckie. Na pierwszy rzut oka każdy dostrzeże, że monety rzymskie pierwszej tablicy mają coś niemieckiego; są też w istocie przerysowane z dzieła niemieckiego Eckela. Na tablicach medali greckich mało jest bezpośrednich rysunków naszego rytownika, (1) większość przerysowana jest z pięknego sztychu w dziele Mionneta. Porównując można się przekonać o niższości przerysu i o wierności igły sztycharskiej. Na tablicach medali galijskich, zamieszczonych w album, dwie tylko sztuki (tabl. III. 8, 9. Glanum et Caenicenses) wyrytowane są podług sztychu, wszystkie inne zostały wyrysowane i rytowane przez sztycharza podług oryginałów metalowych. Porównując kopią pysznego sztychu dwóch wyżej wymienionych monet, dostrzeże się trudności, na które napotkał rylec naszego rytownika, ale widzi się oraz staranie, które sobie w wykonaniu zadał. a wszystko, co wyrzynał podług swego własnego rysunku, nosi na sobie piętno oryginałów i dokładność wyrobu zawsze bardzo dobrze, a częstokroć doskonale wypracowanego, gdyż, przyznać należy, rytownictwo naszego sztycharza odznacza się sumiennem wypracowaniem. (2)

(1) Jest ich więcej niż 30 wykonanych podług istotnych oryginałów; większą część wykazuje wyszczególnienie medali przy końcu oddziału.

(2) Rysunek wystawiający dwa medale: Glanum et Caenicenses, dodany jest do rozprawy margrabiego de Lagoy pod tytułem: *Opis kilku medalów massilijskich niewydanych*, Aix 1834, 4to. Pan de Lagoy podaje tam wizeunki innych 25 sztuk, ale te nie są cieniowane jak dwie pierwsze. Oświadcza on, że życzył sobie

acquies une renommée immortelle par sa carte ad usum navigantium, dressée sur la projection de l'échelle croissante qui désormais dirigea les opérations des navigateurs. Notre graveur fit une réduction de cette carte: elle se trouve dans l'album. Nous devons encore faire observer que, dans le choix que nous avons fait des cartes, édrisienne, catalane, continentale d'Uebelin, nous avons voulu faire entrer dans l'album les cartes qui représentent la Pologne antérieurement à celles qui furent dressées plus tard par Florian, Grodecki et Pograbiusz.

Nous dûmes passer outre sur une multitude de cartes historiques et explicatives, composées par notre graveur pour différentes époques de l'histoire, ou dans le but d'exposer avec plus de lucidité de nombreuses questions et explications géographiques. Ses ouvrages fourmillent de ce genre de cartes: mais dans l'album artistique elles cèdent la place à la section numismatique.

C'est sans contredit, dans la numismatique qu'excelle notre illustre graveur. Mais pour apprécier son talent, il ne faut pas s'attacher aux copies des gravures. Il y a copié trop fidèlement pour donner une véritable idée de lui-même: ici il n'est que copiste et par conséquent le dessin n'est pas le sien. Il suffit de regarder les antiques sur les deux premières planches où l'on distingue les dessins français ou allemand. Le premier coup d'oeil fait sentir que les romaines de la première planche ont quelque chose d'allemand, elles sont en effet copiées de l'ouvrage allemand d'Eckel. Sur les planches des médailles grecques il y a peu de dessin direct de notre graveur (1), la masse est copiée de la belle gravure de l'ouvrage de Mionnet. En confrontant on peut se convaincre de l'infériorité de la copie et de la fidélité de l'aiguille. Sur les planches des médailles gauloises qu'on voit dans l'album, il n'y a que deux pièces (pl. III, 8, 9, Glanum et Coenicenses) burinées d'après une gravure: toutes les autres sont dessinées et burinées sur les originaux en nature. En confrontant la copie de la magnifique gravure des deux pièces sus-mentionnées on remarque les difficultés qu'a éprouvées le burin de notre graveur, mais en même temps on voit le soin qu'il a donné à l'exécution, et tout ce qu'il a buriné sur son propre dessin porte le caractère des originaux et l'exactitude du produit toujours très-bien et souvent parfaitement élaboré: parce qu'il faut le dire: le burinage de notre graveur le produit d'un travail long, pénible et consciencieux (2).

(1) Il y en a plus de 30 exécutées sur les originaux en nature; la plupart sont indiquées dans la spécification des médailles à la fin de la section.

(2) La gravure de deux pièces: Glanum et Coenicenses, accompagne le mémoire du marquis de de Lagoy, intitulé: *description de quelques médailles inédites de Massilia*, Aix, 1834, 4to. Mr. de Lagoy y donne les figures de 25 autres pièces: mais elles ne sont pas ombrées comme les deux premières: il déclare qu'il désirait

Autor po długich poszukiwaniach streszcza się zwyczajnie i wyklada całość swoich uwag. W tym celu zbiera znaki i wizerunki monet, układa mappy geograficzno-numismatyczne, których przykład widzimy w album.

Łatwiejszą i lżejszą była robota za pomocą igły dla autora w jego praktyce numismatycznej, osobliwie w monetach wieków średnich. Ta część numizmatyki, którą się autor z największym powodzeniem zatrudniał, pomnożyła znacznie liczbę tablic ku największemu zadowoleniu lubowników. Nasze album przestaje na kilku tylko przykładach. Wszakże podziwiając obfity plon badań numismatycznych, nie wachamy się przypomnieć skargi, które częstokroć przeciw tablicom naszego autora przytaczano. Wyrzucają mu że zaniedbuje ozdoby, że skupia częstokroć na jedno miejsce bez porządku mnóstwo wizerunków, co częstokroć na oko przykre robi wrażenie i szkodzi jego talentowi artystycznemu. Ten zarzut aż nadto jest słusznym, a wada ta jest skutkiem położenia i usposobienia rytownika pracowitego, który bynajmniej nie szczędzi swjej pracy ani swych usiłowań, a który przy ciągłym prawie swoim niedostatku jest przymuszonym do oszczędzania swoich zasobów na miedzi i przestrzeni tablic.

Też same powody wywarły swój wpływ na wykonanie większej części mapp geograficznych. Wypracowane dokładnie, pilnie, z nadmiarem pracy, nie mają tej pięknej wydatności, ani tego coby mogło się spodobać na pierwszy rzut oka. Daruje się nie jedno spustoszenie przez kwas sprawione, nie wymaga się piękności liter w napisach, do której rytownik nie doszedł, mimo to, że znaczne w niej zrobił postępy; ale mu zarzucają albo nadto małą skalę, albo niezmierne mnóstwo napisów na nadto małych przestrzeniach. Można powiedzieć, że autor starał się być raczej użytecznym, niż przyjemnym.

Wiemy o tém, że autor więcej ceni geografiją i swoje wysłczenia kartograficzne, niż numizmatykę, przez którą zasłużył sobie na medal, ofiarowany mu przez jego przyjaciół w Belgii, ale nadewszystko przekładamy jego tak niesłychanie obszerne i różnorodne poszukiwania na polu historii narodowej naszych okolic. Położenie geograficzne kraju i wypadki, szczególnie wieków średnich, prawodawstwo polityczne, cywilne i kryminalne, stan społeczny, oświata literacka, drukarstwo, bibliografia, śpiewy, rękopisy, herbarstwo, numizmatyka, pomniki zwracały na się jego badawcze oko i przyczyniły się do znajomości charakteru i zbiorowości, które mu historia na-

mocno dać cieniować wszystkie inne, ale go wstrzymał nadto wielki wydatek. Nasz rytownik w swoim odcisku galijskim prócz tych dwóch sztuk podał jeszcze 282 wizerunki cieniowane. — Album podaje kilka tablic galijskich, lecz żałujemy nader, że poprzednie odbicie tysiąca exemplarzy znacznie płyty osłabiło i nieomal zużyło.

L'auteur, après de longues recherches se résume ordinairement et expose l'ensemble de ses observations. A cet effet il rassemble les signes et les figures monétaires; il compose les cartes géographiques monétaires dont on voit l'exemple dans l'album.

L'aiguille opérait plus facilement et plus lestement dans la pratique numismatique de l'auteur, surtout dans la monnaie du moyen âge. Cette partie de la numismatique, cultivée avec le plus grand succès, multiplia les planches pour la plus grande satisfaction des amateurs. Notre album se contente de quelques exemples. Tout en admirant la fécondité des études numismatiques nous n'hésitons pas à rappeler les plaintes soulevées maintes fois contre les planches de notre auteur. On lui reproche de négliger le decors, d'entasser souvent sans ordre une masse de figures, ce qui produit un effet quelque peu fâcheux à la vue et nuit à son talent d'artiste. Ce reproche n'est que trop juste et ce défaut est une conséquence de la position et de la disposition du graveur laborieux qui ne ménage guère ni son travail ni ses efforts, mais qui, dans sa pénurie presque permanente, se voit forcé d'économiser ses ressources sur le cuivre et l'espace des planches.

Les mêmes causes ont agi sur l'exécution de la plus grande partie des cartes géographiques. Elaborées exactement, assidûment, avec effusion de travail, elles manquent de netteté et de ce qui pourrait plaire au premier regard. On pardonne maints ravages de l'acide; on n'exige pas de beauté des lettres dans les épigraphes, beauté à laquelle le graveur n'est pas arrivé malgré les progrès qu'il a faits: mais on lui reproche, ou une trop petite échelle, ou l'énorme multitude d'épigraphes dans de trop petits espaces. On peut dire qu'en cela l'auteur cherchait à être utile plutôt qu'agréable.

Nous savons que l'auteur fait plus de cas de la géographie et de ses élucubrations cartographiques, que de la numismatique qui lui a mérité une médaille de la part des ses amis en Belgique: mais nous préférons avant tout ses immenses et très-variées recherches sur l'histoire nationale de nos régions. Situation géographique du pays et événements, surtout du moyen âge; législation politique, civile et criminelle; état social, culture littéraire; typographie, bibliographie, cartes, manuscrits, héraldique, numismatique, monuments, arrêtaient son oeil scrutateur et contribuent à la connaissance de ce caractère et de cet ensemble dont l'histoire nationale lui est re-

sincèrement faire nombrer toutes les autres, mais il se vit arrêté par une dépense trop forte. Notre graveur dans son type gaulois outre ces deux pièces, a donné 282 figures ombrées. — L'album s'est empressé de reproduire plusieurs planches gauloises, mais nous déplorons que le tirage précédent à mille exemplaire à peu près, les ait sensiblement affaiblies, presque usées.

rodowa zawdzięcza. Prawie każdy artykuł, każda rozprawa trudniąca się tak rozmaitemi przedmiotami ma dodane tablice, z kąd wynika, że tablice te przedstawiają przedmioty nader rozmaite.

Co do części kartograficznej nasze album zaledwie przykład daje, co do numismatyki widzimy w niem tylko kilka tablic nieogłoszonych, przygotowanych bez oznaczonego celu. Przykłady podobizn, przywilejów, rękopisów albo druków wcale nie są nadto licznymi. Te przykłady przedstawiają rysunek i sztych dość rozmaity, bożyszczą, bramy kościelne, grobowce, wizerunek mądrości bogomilców pomnażają ich różnaitość.

Artysta spoglądać będzie prawdopodobnie na wszystko to z obojętnością, zważając na wykonanie pospieszne, niedbałe, nie zada sobie pracy bliżej mu się przypatrzeć. Co do nas cenimy nieskończenie ten owoc pracy naszego znakomitego rytownika, cenimy go o wiele więcej niż każdego innego tam, gdzie się okazał rzeczywiście wyższym igłą swoją lub rylcem, ponieważ posłużył on nieraz za wzór dla rozmaitych dzieł, które odtąd wyszły, dał popęd do podobnej pracy, wywołał ważne przedsięwzięcia, które wystawiły w żywym świetle pomniki i historią narodową; ten wyrób sztycharstwa wzbudza pamiątki bez liku, i pociąga smak ku własnej żywotności.

Poznań, w Wrześniu 1854

Jan Konstanty Żupański.

devable. Presque chaque article, chaque mémoire, traitant des questions aussi variées, et accompagné de planches, d'où il résulte qu'elles représentent des objets très-variés.

Pour la partie cartographique notre album donne à peine un exemple; pour la numismatique on n'y voit que quelques planches inédites, préparées sans but déterminé. Les exemples de fac-similé de chartes; manuscrits ou impressions, ne sont guère trop nombreux. Ces exemples offrent un dessin et une gravure assez variés. Idoles, portes d'églises, tombeaux, image de la sagesse des bogomiles, multiplient ici leur variété.

Un artiste regardera probablement tout ceci avec indifférence; eu égard à l'exécution faite à la hâte, négligement, ny il ne se donnera pas la peine de l'examiner. Quant à nous, nous estimons infiniment ce produit de notre illustre graveur, nous l'estimons beaucoup plus que tout autre où il se montre supérieur avec son aiguille ou le burin: parce que ce produit servit maintes fois de modèle à différentes publications qui parurent depuis; donna l'impulsion à des travaux analogues, provoqua des entreprises importantes, qui font jaillir la plus vive lumière sur les monuments et l'histoire nationale; ce produit de la gravure éveille d'innombrables souvenirs, entraîne le goût vers sa propre vitalité.

Posen, September 1854.

Jean Constantin Żupański.

WYKAZ TREŚCI.

I. DZIAŁ KRAJOBRAZÓW.

1. Wyobrażenia greckie o świecie, krajobraz Pytheasza.
2. Ptolemeusza ziemiobraz.
3. Siciljan ziemiobraz, przez Edrisego 1154 skreślony.
4. Jerusalem z dwu XIII. wieku rękopismów.
5. Wizerunek świata z kroniki sgo Djonysiego 1370 i araba Alvardi 1359.
6. Ziemiobraz katalonów 1375—1377, część obejmująca Europę, Afrikę i Asji połowę zachodnią.
Wyobraża podróż Jakóba Ferer 1316, królowę Sabę, pielgrzyma do Mekki i kilku królów.
7. Ziemiobrazu katalonów reszta: Asji połowa wschodnia, oraz morze śródziemne pod stopnie szerokości i długości geograficznej wzięte.
Wyobraża karawanę do Chin ciągnącą, palenie w naczyniu zwłok przy gęźbic, trzech królów do Bethleem jadących, bój pygmeów z żurawiami, sirenę, połów pereł, króla Stefana przy grobie sgo Tomasza, i kilku jinnych króli, tudzież historją króla Alexandra, co widział zbieranie djamentów w górach, co postawił dwa posągi, zakławszy djabła miejscowego, wyciął ogromne drzewa, i wałem otoczył goga i magoga którzy z antichristem wystąpią na końcu świata, a Christus sobie wiernym błogosławi.
8. Orbis w głosce O, z rękopismu 1417, ziemiobraz kameduły Maura w Wenecji 1459 dla Portugalji wygotowany.
9. Krajobrazy z XV. wieku, w roku 1513 drzeworytem ogłoszone.
10. Ziemiobraz Gerarda Merkatora 1569.
11. Państwo rzymskie i parthów za Antoninów i Vologesów.

II. DZIAŁ NUMISMATYCZNY.

- 1—6. Medale greckie i nieco jinnych starożytnych.
- 6—11. Celtyckie czyli gallów tablic I—V.

12. Gallja numismaticzna.
13. Typy celtyckie w średnich wiekach odżyłe.
14. Merovingskie złoto; numismatiki baronałskij Francja.
15. Pieniądze srebrne Nederlandu.
16. Blaszki i przystrojenia; pieniądze kufickie i sammanidów.

III. DZIAŁ POLSKI.

1. Pieniądze srebrne i miedziane.
2. Liczmany i medale; herby.
3. Diplomata rusko-litewskie.
4. Druk Fiola i Skoriny.
5. Obramki i kwiaty Hallera i Unglera.
6. Druk Zajnera, Bomgartena, Hallera; oraz kwiaty XVII. wieku.
7. Podwoje katedry gnieźnieńskiej.
8. Podwoje płockie w Nowogrodzie wielkim.
9. Napisy drzwi płockich; wizerunek mądrości bogomilców.
10. Bałwanki słowiańskie w Prilwic; nagrobek Bolesława śmiałego w Ossjaku.
11. Nagrobki królów w Krakowie.
12. Krajobraz Polski na cztery okresy jej dziejów.

IV. DZIAŁ WYCIĘTEK.

1. Pieniądze Gallji, Francji i kilka jinnych.
2. Niderlandów, Niemieckie.
3. Niemieckie, Arabskie.

TABLe DES MATIÈRES.

I. SECTION. CARTES GÉOGRAPHIQUES.

1. Idées primitives des Grecs, carte de Pytheas.
2. Mappemonde de Ptolémée.
3. Carte géographique des Siciliens, tracée par Edrisi en 1154.
4. Jérusalem d'après deux manuscrits du XIII. siècle.
5. Tableau du monde extrait de la chronique de St. Denis 1370 et de l'écrivain arabe Alvardi 1359.
Elle représente le voyage de Jaques Ferer 1316, la reine de Sabo, un pèlerin de la Mecque et plusieurs rois.
7. Seconde partie de la carte catalane: l'Asie orientale et la mer méditerranée renfermée entre les degrés de longitude et de latitude géographique.
Elle représente une caravane allant en Chine, la combustion d'un cadavre au son d'un instrument de musique, les trois rois allant à Béthleem, le combat des pygmées contre des grues, une sirène, la pêche des perles, le roi Etienne devant le tombeau de St. Thomas et plusieurs autres rois, outre cela l'histoire du roi Alexander qui a on la recherche des diamants dans les montagnes, qui a élevé deux statues après avoir conjuré le diable de l'endroit, qui a abattu des arbres énormes et entouré d'un rempart Gog et Magog; ceux-ci reviendront avec l'Antéchrist à la fin du monde et Jesus-Christ bénit ceux qui lui sont restés fidèles.
8. Orbis dans la lettre O, d'un manuscrit de 1417, la carte de Camaldule Maure faite en 1459 à Venise pour le Portugal.
9. Cartes du XV. siècle, xylographiées en 1513.
10. Carte de Gérard Mercator 1569.
11. L'empire des Romains et des Parthes sous les Antonins et les Vologèses.

II. SECTION. NUMISMATIQUE.

- 1—6. Médailles grecques et plusieurs autres antiques.
- 6—11. Médailles celtiques ou gauloises, tables I—V.
12. La Gaule numismatique.
13. Réapparition du type gaulois au moyen-âge.
14. Monnaies d'or mérovingiennes.
15. Monnaies d'argent des Pays-Bas.
16. Lames et ornements; monnaies coufiques et des Sammanides.

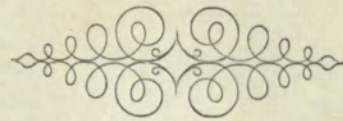
III. SECTION. POLOGNE.

1. Monnaies d'argent et de cuivre.
2. Jettons et médailles; armoiries.
3. Diplômes russo-lithuaniens.
4. Impressions de Fiole et de Scorina.
5. Encadrements et ornements de Haller et d'Ungler.
6. Impressions de Haller, Bomgarten et Zajner; ornements du XVII. siècle.
7. Les battants de porte de la cathédrale de Gnèsen.
8. Les battants de porte de Plock à Novogrod.
9. Inscriptions de la porte de Plock; image de la sagesse des Bogomiles.
10. Idoles slaves de Prilwic; monument sépulcral de Boleslas le Hardi à Ossiak.
11. Tombeaux des rois à Cracovie.
12. Carte de Pologne pour les quatre périodes de son histoire.

IV. SECTION. VIGNETTES.

1. Monnaies de Gaule, de France et plusieurs autres.
2. Monnaies néerlandaises et allemandes.
3. Monnaies allemandes et arabes.

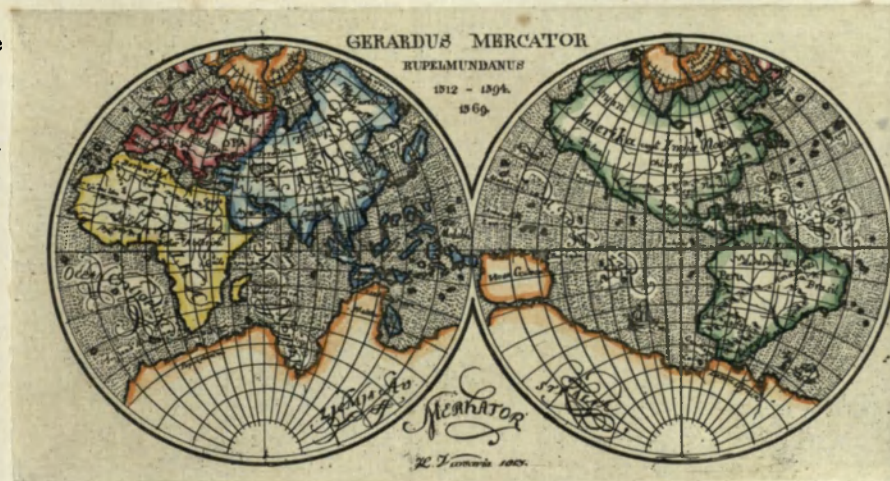
DZIAŁ PIERWSZY.
KRAJOBRAZY.

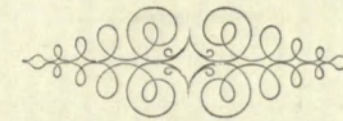
Gerard Merkator urodził się w Rupelmunde we Flandrii 1512; robiąc narzędzia matematyczne w Louvain, zajął się geografją i wygotował 1537 mapę Palestyny. Wnet 1540 na żądanie kupców mapę Flandrii, wydał przytym 1541 w Anwerpi *de literarum quas italicas cursoriasque vocant scribendarum ratione*. Kilka globów 1551, 1552 i dziełka *de usu globi* tudzież *de usu annuli astronomici* były ostatnim jego w Louvain zatrudnieniem. — W roku 1552 przeniósł się do Duysburga gdzie 1554 ogłosił czteroarkuszową Europę, której wydanie ponowione zostało 1572. Następnie 1564 wykończył rycie mapy Wielkiej britanji i wypracował Lotaringją, której plan zdejmował na żądanie księcia.

W sierpniu 1569 w Duysburgu wykończył Merkator własnoręcznego rylca ogromną mapę świata *ad usum navigantium emendate accomodatam*. Roztoczona na rozplaszczeniu własnego wynalazku, to jest skalli rosnącej, zjednała mu niepomierną wziętość, poczytano go za koryfeusza geografów. Mappa niemogła się stać użyteczną marinarzom, ale projekcja rozplaszczenie merkatorowe, stało się jedynym w rysunkach navigacji kierownikiem.

Zamierzał Merkator wypracowanie szczegółowych krajobrazów, którym, w jedną one księgę ujawnszy, chciał *atlasu* jimie dać. Wyprzedzili go jinni, mianowicie przyjaciel jego Ortelius, zbiorami rozmaitej krajobrazów drożyny. On sam z synami i wnukiem dla niedostatku środków postępował zwolna. Tymczasem są po nim *tabulae geographicae Ptolemaei*

PREMIÈRE SECTION.
CARTES GEOGRAPHIQUES.

Gerard Mercator né, en 1512, à Rupelmunde en Flandre, fabriquant des instruments de mathématiques à Louvain, s'adonna à la géographie et publia, en 1537, une carte de Palestine. Bientôt, sur la demande de quelques marchands, il dressa, en 1540, une carte de Flandre et publia l'année suivante à Anvers, *de literarum, quas italicas cursoriasque vocant scribendarum ratione*. La fabrication de quelques globes en 1551, 1552, et les opuscules *de usu globi* et *de usu annuli astronomici*, occupèrent les dernières années de son séjour à Louvain. — En 1552, il s'établit à Duysbourg où il publia, en 1554, les quatre feuilles de l'Europe, dont une

nouvelle édition reparut en 1572. En 1564 il fit graver les cartes des îles britanniques et élabora la topographie de la Lorraine basée sur les plans qu'il avait levés lui-même à la demande du duc.

C'est au mois d'août 1569 que Mercator termina de sa propre main, à Duysbourg, la gravure de l'immense mappemonde *ad usum navigantium emendate accomodatam*. Elle est dressée sur la projection de sa propre invention, à l'échelle croissante. Cette carte lui valut une immense considération: il était le coryphée des géographes. La carte ne pouvait pas être de quelque utilité aux marins, mais la projection mercatorienne guide elle seule les dessins de la navigation.

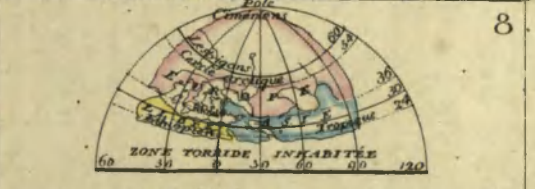
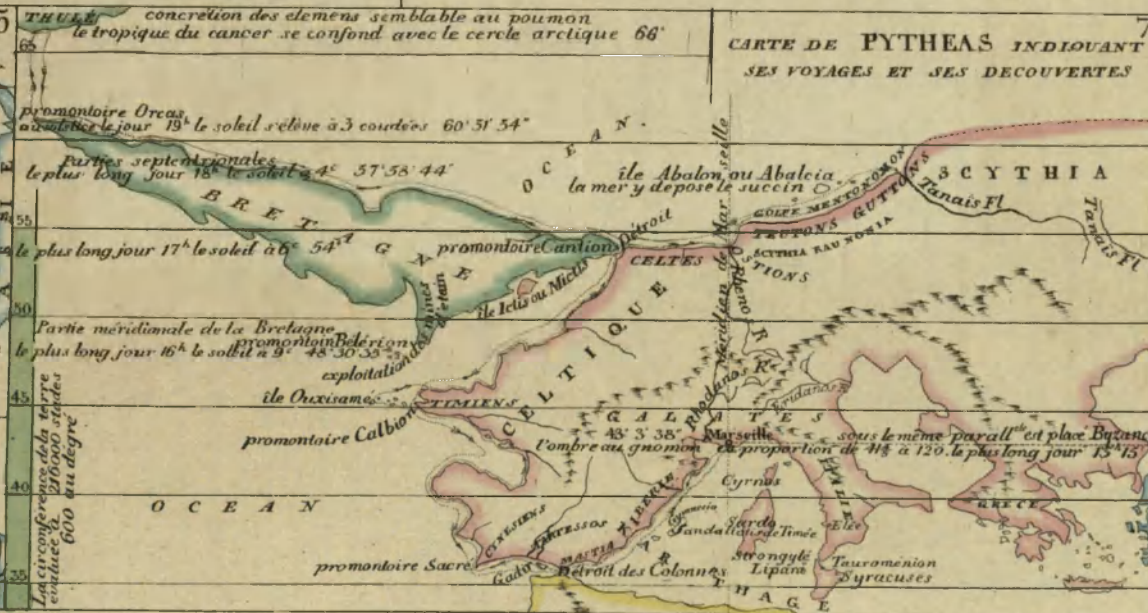
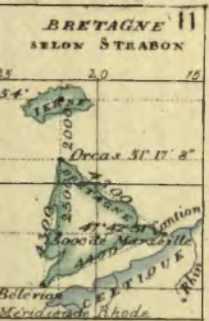
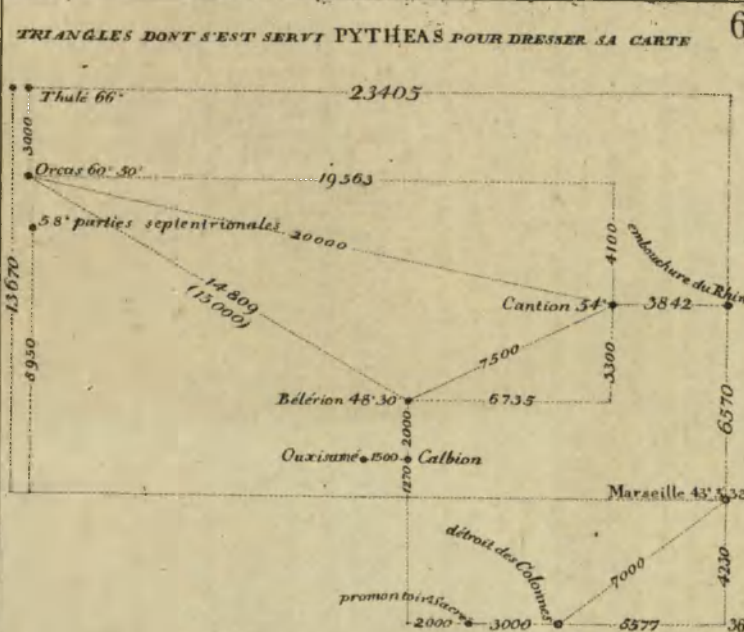
Mercator méditait d'élaborer les cartes spéciales de tous les pays pour en former une volume, auquel il se proposait de donner le titre d'*Atlas*: mais, autres en formant des recueils de différentes cartes, devancèrent son projet, surtout son ami Ortelius. Lui-même, aidé de ses fils et de son petit-fils, avançait lentement, faute de moyens. En at-

po raz pierwszy 1578 wydane. Jego synowie przygotowali mu karty czterech części świata, do których dodał *de creatione*. W roku 1585 wydał mapy Francji i Niemiec; w 1589 Włoch, i trudnił się wykończeniem Europy północnej która dopiero 1595 syn jego Rumold ogłosił, całemu zbiorowi, w którym Hiszpanji niedostawało, nadając *Atlasu* nazwę.

Pozostały jeszcze po Gerardzie ojcu: *chronologia* i *harmonia evangelistarum*, wydana 1592 i niektóre starego testamentu komentarze. Zmarł Gerard Merkator w Duysburgu 1594.

tendant on a de lui, *tabulae geographicae Ptolemaei*, éditées pour la première fois en 1578. Ses fils reduisirent les quatres parties du monde, qui parurent avec le texte *de creatione*; en 1585 le père éditá les cartes de France et d'Allemagne; en 1589 les cartes d'Italie et il prépara celles de l'Europe septentrionales. Mais la publication de ces dernières était réservée à son fils Rumold, qui en 1595 donna à cet ensemble le titre *d'Atlas*; l'Espagne y manquait.

On a encore de Gerard père une *chronologie*; *harmonia evangelistarum* publiée en 1592, et quelques commentaires sur l'ancien testament. Gerard Mercator mourut à Duysbourg en 1594.

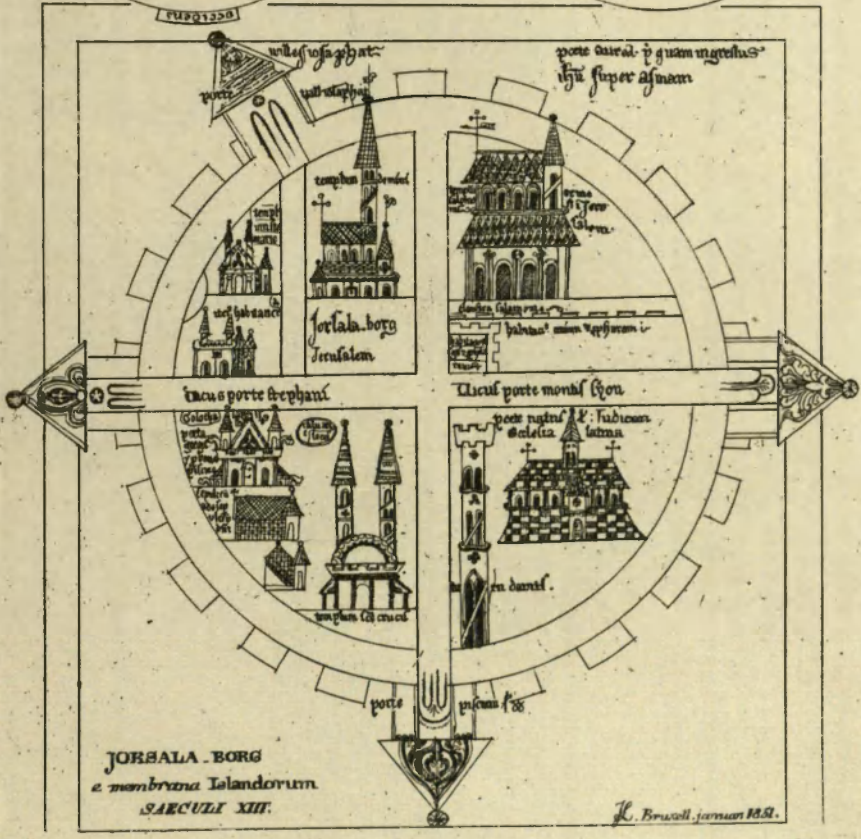
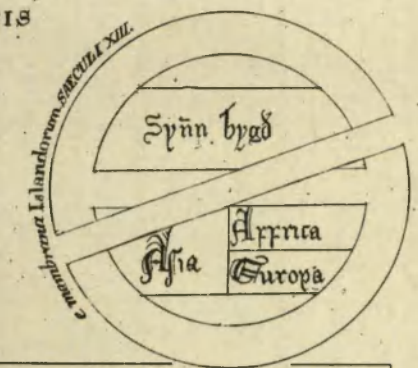
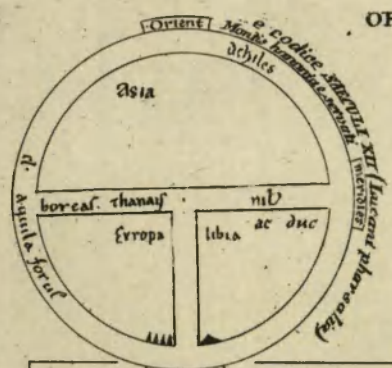

L. Bruxell. novembr. f. die 29, 1846.

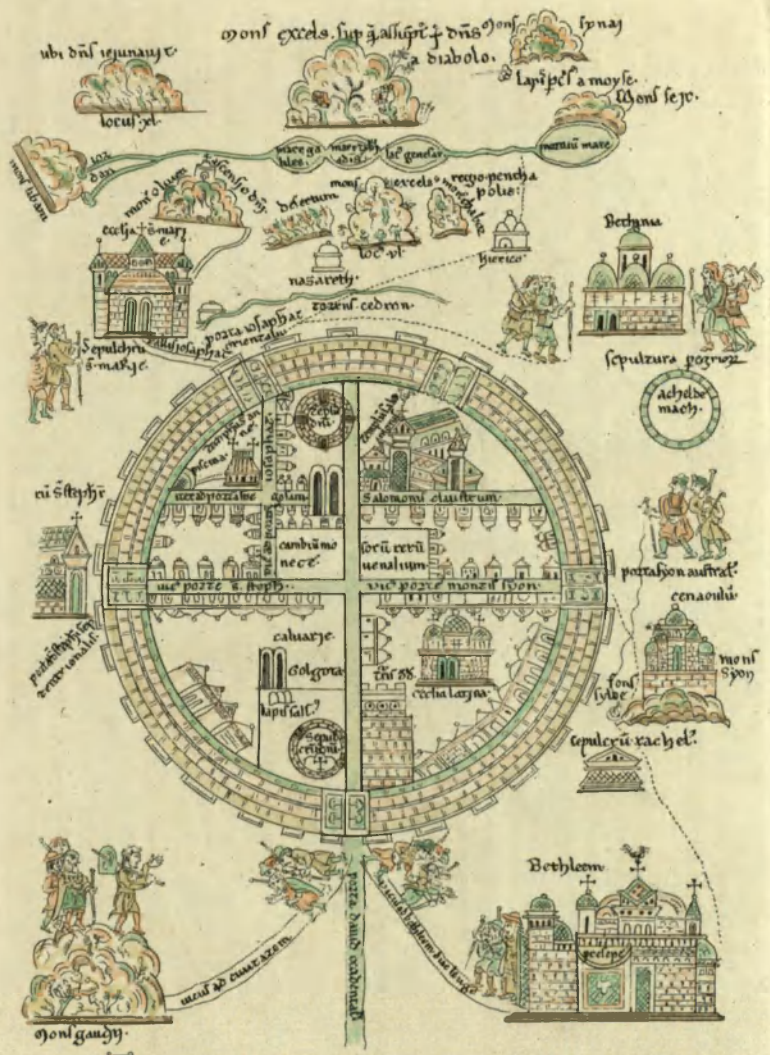
TABULA ITINERARIA EDRIANA 1154.
 in codice parisiensi asseliniano rothomagensis rogerianam geographorum siciliensis tabulam illustrans, imaginem descriptionis exhibens.

JERUSALEM
e membrana Lalandorum
SÆCULI XIII.

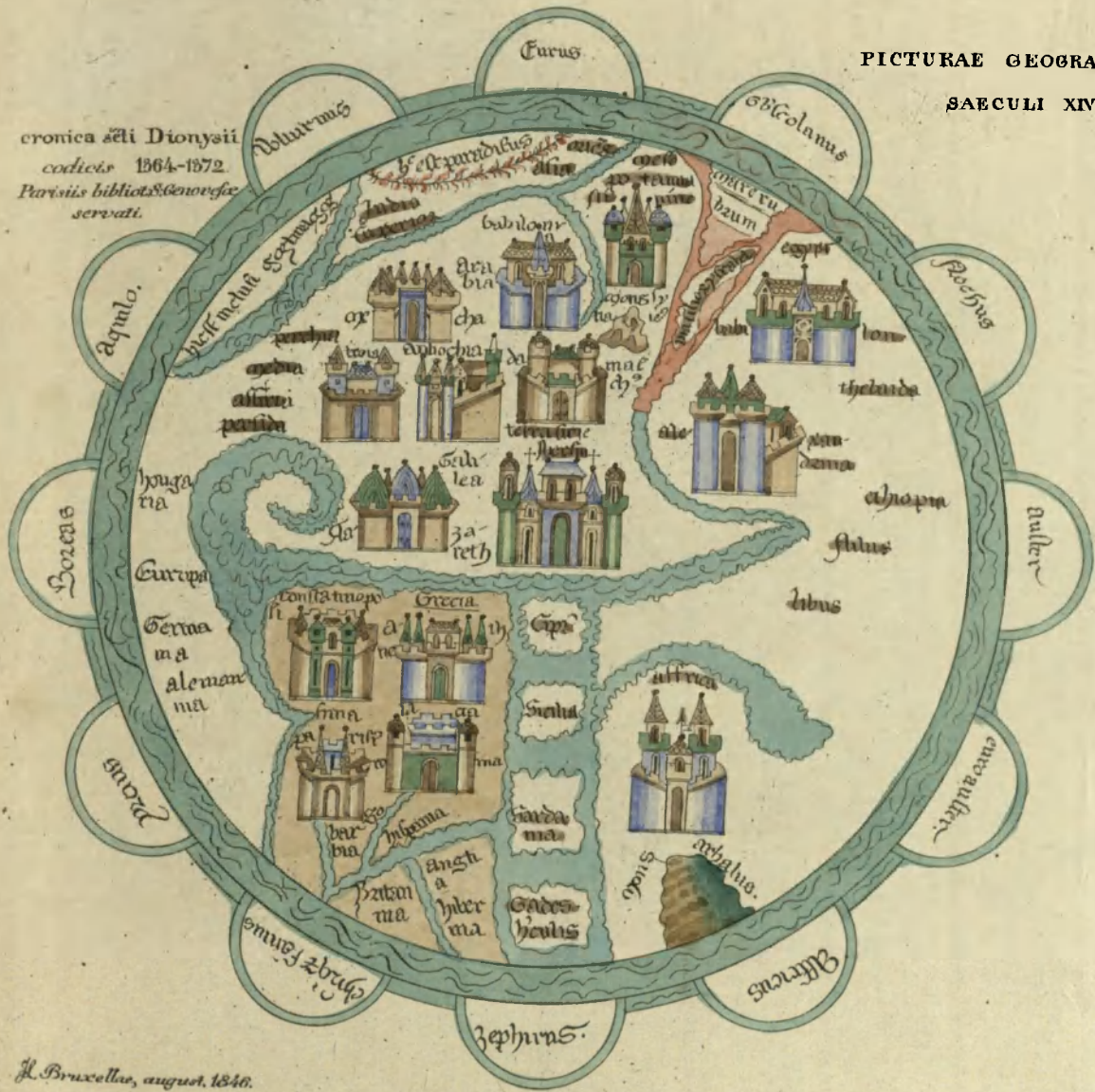
H. Braccell. jurnian. 1851.

TERRA SANCTA ET JERUSALEM
ad usum peregrinorum
e codice sæculi XII.
Roberti claustrarij de Hieros. occupatione,
et Palestine carnis gesta peregr. in biblioth.
Braccell. servat.

PICTURAE GEOGRAPHICAE
SAECULI XIV.

Chronica s. Dionysii
codicis 1364-1372
Parisii biblioth. Genovesae
servati.

L. Bruxellae, august. 1846.

عمر بن مطفر ابن الوردى OMAR BEN MUTFIR IBN AL VARDI, 1349.

L. Bruxell. july. 1847.

MAPA MONDI
 IMAGE DEL MON
 e de les diverses ciutats e
 de les regions que son sus
 la terra.
 en lany 1375. (1375)
 TABULA CATALANA

Dray. mart. 1397.

TABULA MODERNA GALLIE GERMANIE ITALIE AC SICILIAE BOSSINAE SERVIE GREECIE ET SCLAVONIE TABULAQUE NOVA AZIE MINORIS

COSMOGRAPHORUM MEDI AEVI
 TABULA CONTINENTALIS
 SIVE TOPOGRAPHIAE REGIONUM
 e supplemento Geographiae Ptolemaei
 ab Ubelino et Epilero 1513 Argentimae vulgato

TABULA MODERNA BARMATIE SIVE HUNGARIE POLONIE PRUSSIE ET VALACHIE Constantinopolis

differt situs novus a situ quem posuit Ptolem aeu.
 J. Brucellensis. april. maj. 1847.

RZYMSKIE i PARTHON
Państwo w roku 161.
za Antoninów i Wologas

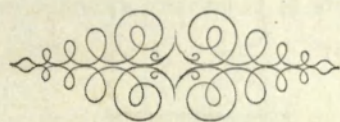
RZYMSKIE
Państwo w
Gallieno
r. 200

8205. NALL.

RZYM

RZYMSKIE
M. Libijskie
M. Egiptskie

DZIAŁ DRUGI.
NUMISMATIKA.

Obraz zmian typu galloceltickiego. — Pod dębem, na którym gnieździ się jemiola, zgromadzeni druidowie trzymają swych dostojności znamiona: dwurożne berło i sierp; krzyż i prawicę sprawiedliwości; ofiarnik trzyma topór i patelnię czyli rondel; bard swę gęśl. Święte naczynia stoją, a pod stopami druidów wije się wąż, którego tajemnicze jaje do czarodziejstw służyło. Wszystko to strojiło stępel pieniędzy narodowych: wziętością druidów powodowany. Z pod gałęzi liściem dębowym obciążonych widzie można w dali menhiry, peulhvany i venetów okręty, owoc siły i powodzenia narodowego. Jeździec gallski, nad monetami roślinami, na celtickim sztuką wytresowanym rumaku, wywijając pociskiem, trzyma znak wojenny konia, przysiedlonego mieczem wojownika wyobrażającym: jest to znak potęgi biturigów i arvernów. Na dębie oparta tarcza, czyli wizerunek symbolicznej druidów głowy, głowy gallów czyli kimbrów. Ciemnica pokrywa bieg z człeczą głową konia, którym genjusz przez wszystkie wieki i lata powoduje. Księżyc i gwiazdy blade mu światło dają, a jaskrawa gwiazda na próżno promieniem razi skryte tajemnice, myśl zadętą i niezbadaną. Ptak bokiem stawiony lub nad drugim unoszący się w ducha milczenia wtajemniczony, zerwał nareszcie monetną niemotę: solimara: wtedy kiedy jinne światło rozbijało starodawne pojęcia.

Bojowni Gallowie nauczyli się uprawiać winnice, a obce obrazy upodobawszy, osłabili swę wiarę i stępel narodowy mnogimi nowościami. Pegaz, kozioł, lew, byk i liczne czworonoża wdarły się na pieniądz przystrojony nowymi roślinami i nowymi zwierzechności znakami. Napróżno jaszczurka dobrą radę niesie przerażonej suce, gotowej zawsze gniazda cudzoziemczej udzielić. Umysł gallów, przystępny wszelkim wrażeniom, otworzył swe przybytki jinnej religji; z rzymska się wystrojil; naczelnictwo eduów wojennym dzika znakiem wiedzione, pod opiekę rzymską poddał; rzymski system denarjalny i stępel stosowny dla monety przyjęte zostały. Nadwerezony gust wymyślił sobie konia, w postaci wy-

DEUXIÈME SECTION.
NUMISMATIQUE.

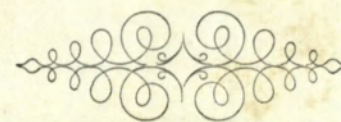

Image de la marche du type gaulois. — Sous un chêne, sur lequel végète le gui parasite, sont réunis les druides, tenant les signes de leur autorité et de leurs fonctions: un sceptre bicolore et une faucille; une croix et la main de la justice; le sacrificateur tient une hache et une patère ou rondelle à queue; le barde sa crotte. Des vases sacrés sont déposés à terre et, sous les pieds des druides, glisse un serpent, dont l'oeuf mystique servait à des enchantements. Tous ces objets décorent le coin de la monnaie nationale, dirigée par l'ascendant des druides. Sous les branches feuillues du chêne, on voit au fond les menhirs, les peulhvans et les navires venètes, produits de la force et de la prospérité nationale. Un cavalier gaulois, au-dessus des plantes monétaires, monté sur un coursier celtique, formé par le progrès de l'art, brandissant son matara, porte l'enseigne du cheval surmonté d'une épée, emblème de guerrier: c'est l'enseigne de la puissance biturige et arverne. Sur le tronc du chêne, est appuyé un bouclier ou simulacre de la tête symbolique, druidique, de la tête gauloise ou cimbrique. Une obscurité profonde enveloppe la course du cheval androcéphale guidé par un génie conducteur à travers les années et les générations. La lune et les étoiles lui donnent une faible lueur, et l'astre flamboyant darde vainement ses rayons sur les mystères occultes, sur la pensée offusquée et impénétrable. L'oiseau à la pose latérale et supervolant, initié à l'esprit taciturne, se décide à rompre le mutisme monétaire, solimara: lorsqu'une autre lumière disperse les idées antiques.

Le belliqueux Gaulois apprit à cultiver les vignes et, admirant les images étrangères, affaiblit sa croyance et son coin national par des nouveautés nombreuses. Pégase, bouc, lion, taureau et nombre de quadrupèdes firent invasion dans la monnaie décorée de nouvelles plantes et de marques d'autorité civile. En vain le lézard porte bon conseil à la chienne quoique épouvantée, mais facile à admettre une étrangère dans son gîte. Le génie gaulois, accessible à toute sorte d'impressions, ouvre ses sanctuaires à une autre religion, s'habille à la romaine et la suprématie éduenne place son enseigne du sanglier sous la protection romaine; le système romain dénarial et le type conforme sont introduits

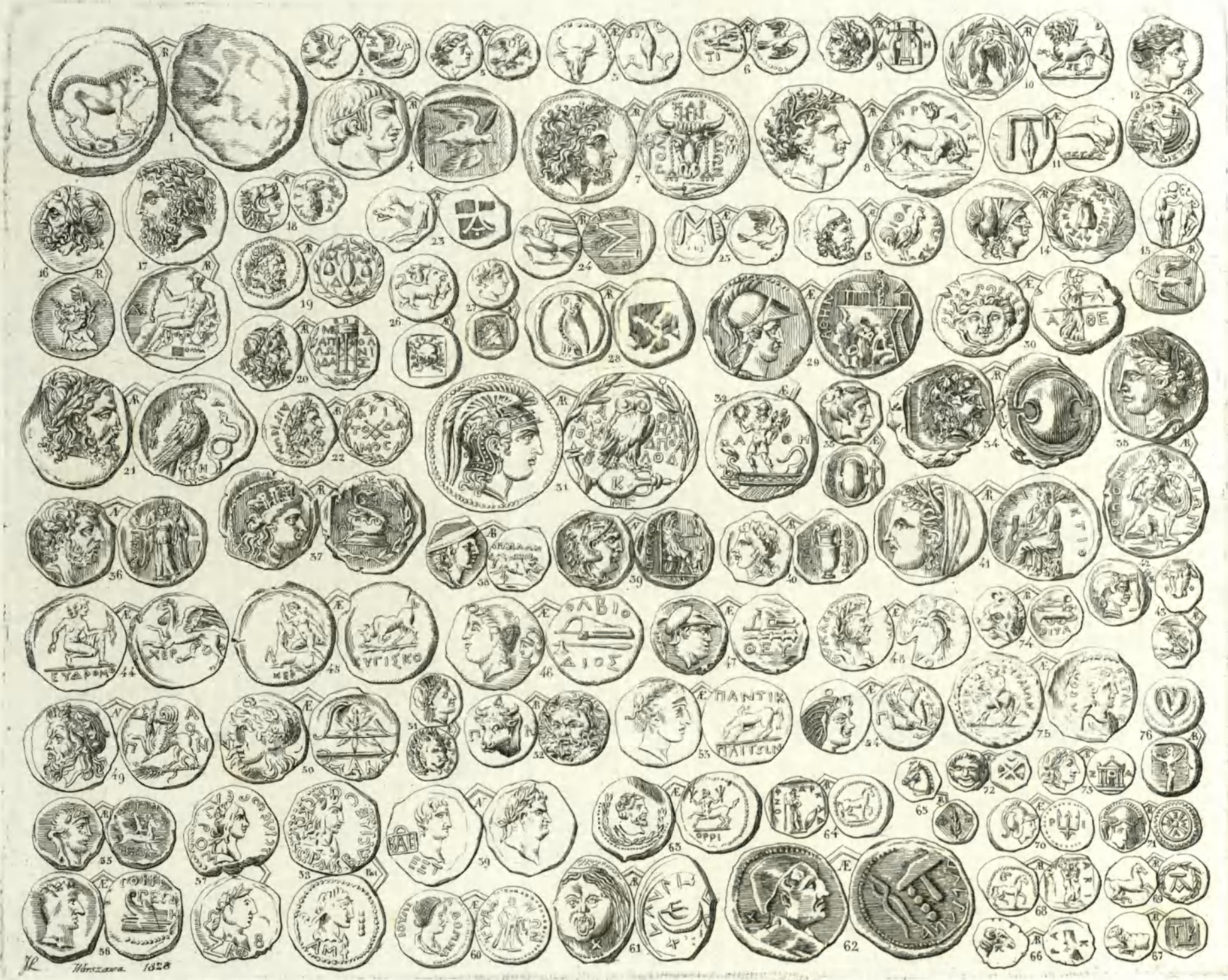
dętego kuca, poprzęgiem i wędzidłem ujętego, jak już plemię gallów jarzmem rzymskim ujęte zostało. Orzeł rzymski osiadł na stęplu. Bacieczne bluszcze i winne rozwoje pokryły wyschłe starego dębu gałęzie; krzewi się Herkulesa cześć; świątynie i posągi greko-rzymskim wznoszono balwanom i bożyszczom; mithriackie wizerunki strojily ostatnią gallo-bretonów monetę.

dans le monnayage. Le goût dépravé imagine un cheval dont la forme raccourcie et gonflée est bridée et sanglée, comme l'était effectivement toute la race gauloise par le joug romain. L'aigle romain s'établit dans le coin. Les pampres, les lierres bacchiques couvrent les branches desséchées du vieux chêne; le culte d'Hercule se propage; des temples et des statues sont érigés aux divinités et idoles gréco-romaines; le mystère mithriaque se mêle dans la dernière empreinte de la monnaie gallo-bretonne.

1628

PL. XI.

QUELQUES MODELES

voyez, pl. I, VIII.

IBERIQUES Pl. I.

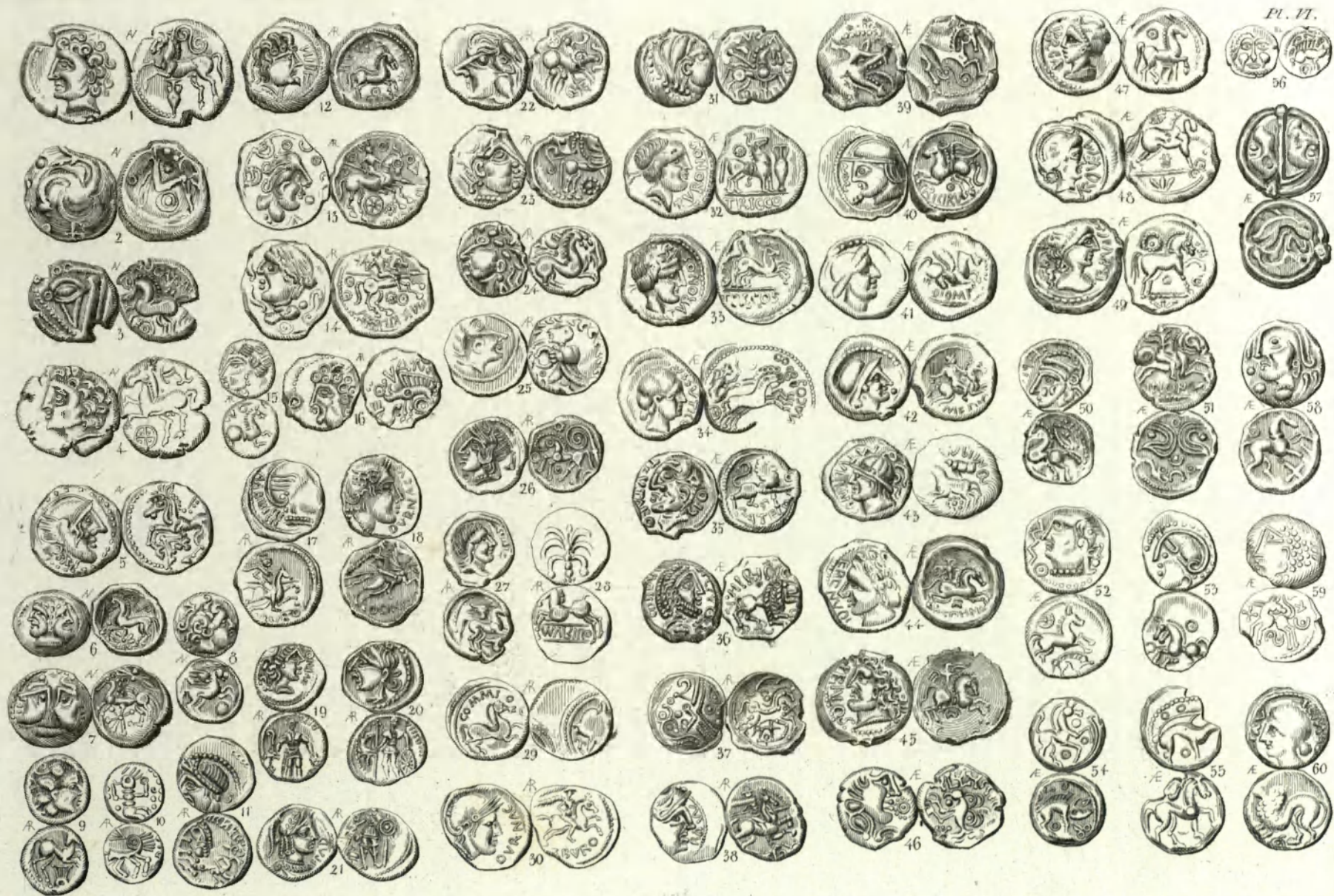

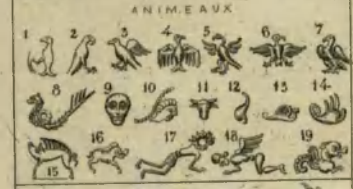
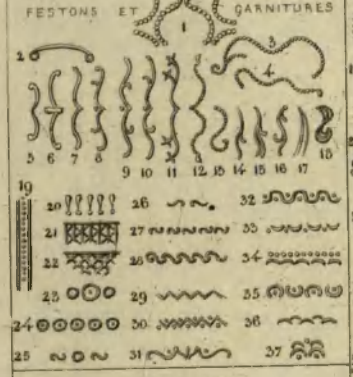
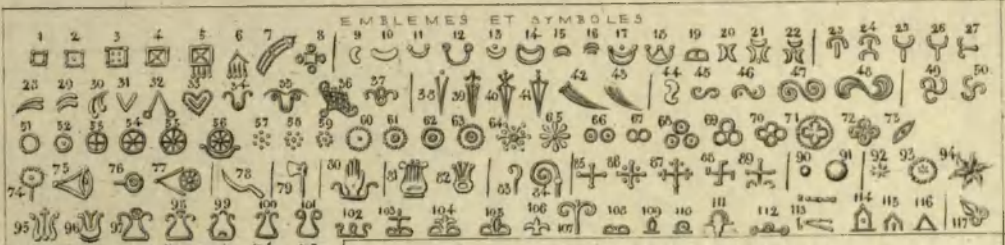

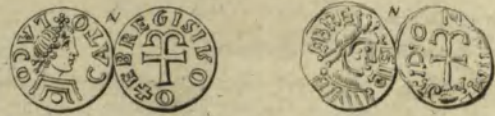

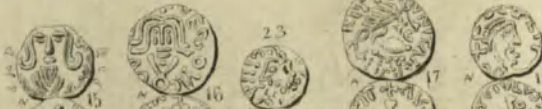
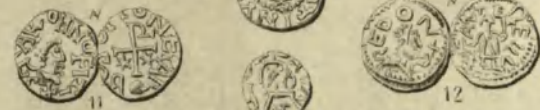

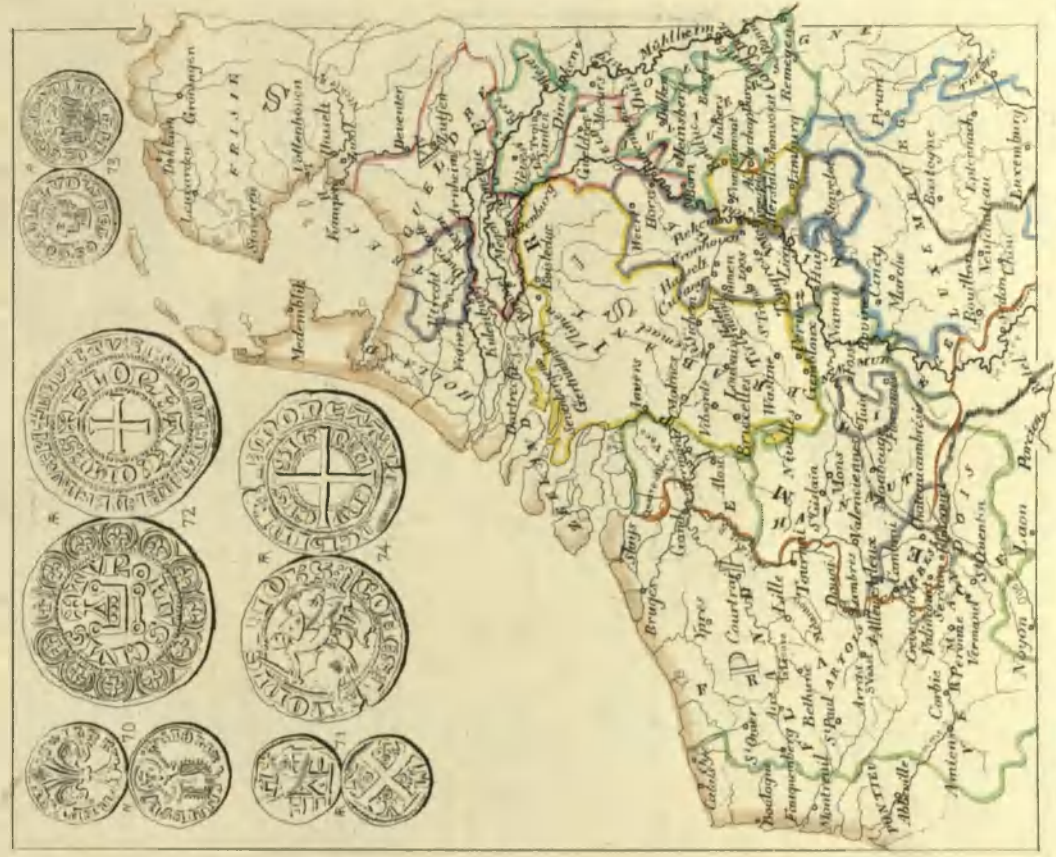
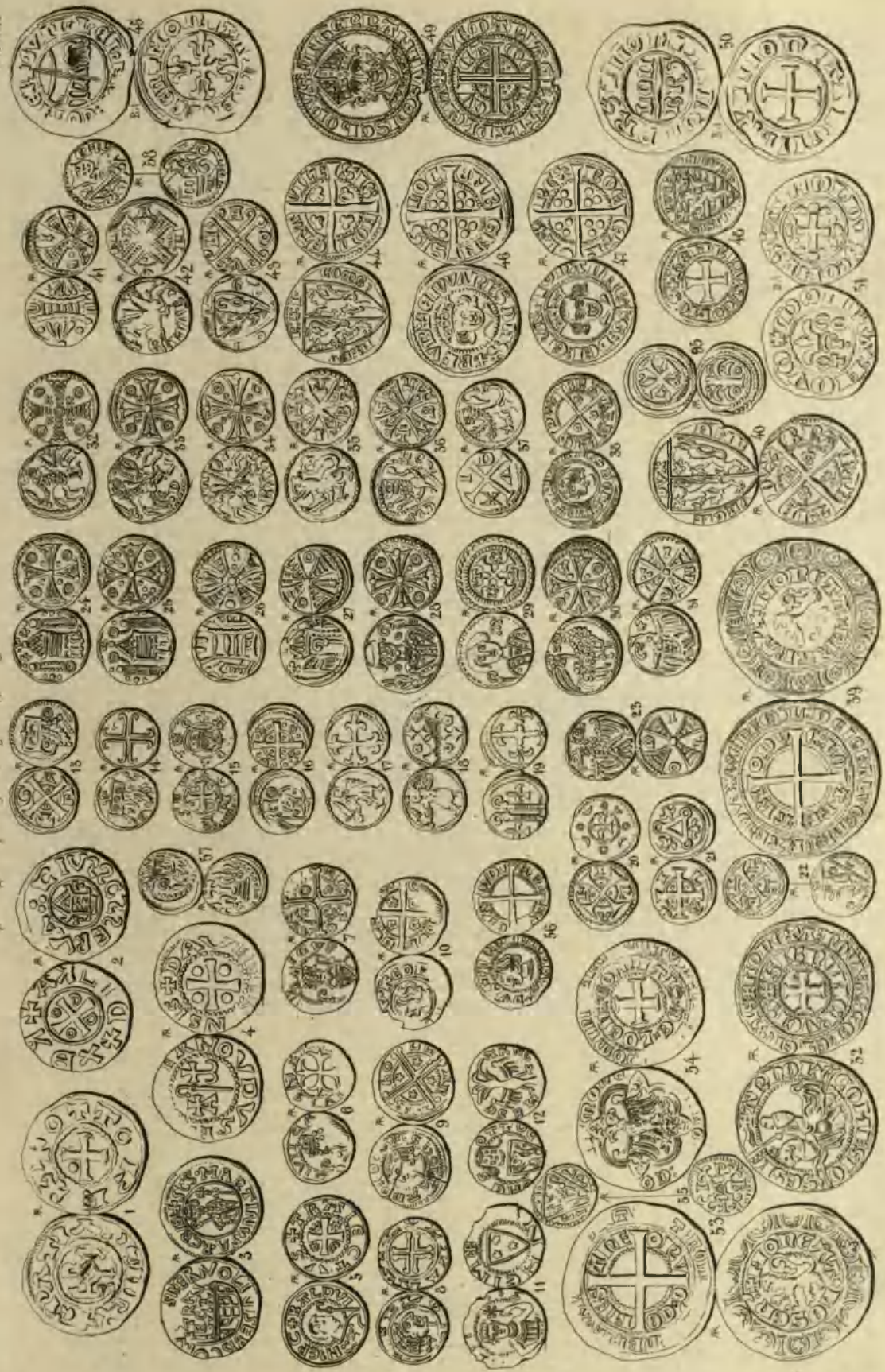

MONÉTAIRES MEROVINGIENS

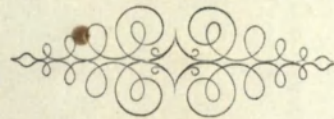
Type Chartreux		1177-89	1164-91	1272	1207	1271	1315	1354	1367	Perche									
Chartres		1250	1255	1366	1312	1150	1250	1290	1550	Angoumois									
Type Angevin		1000-1060	1246	1225	1290	1100	1120	1160	1200	1170	1200								
Portail		Rome	500-400	Meroving	600-700	Carloving	800-929	Anglo-norm	900	1050	1085	1060	1100-1170	1186	1250	1265	1300-1300		
Temple		300-400	600-1100	815	950	1150	1180	1270	Navire		Type de Déols	782	900	1060	1200	Type de Vierzon	Type de Bourges	1107	1300

DZIAŁ TRZECI.

P O L S K A.

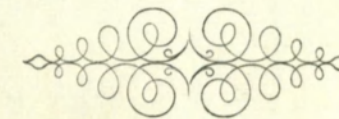

Zygmunt pierwszy już nachylony ku starości a zbliżający się roku tego, który podług przesądów wieku onego jako klimakteryczny, za niebezpieczny był poczytywany, syna tylko jednego mający, obawiał się, aby zostawiwszy go osierociałego w dziecinnym wieku, nieoddalił od korony: użył wszelkich sposobów dla zapewnienia mu następstwa na państwo. Rzecz ta jeszcze na on czas żadnym prawem niezabroniona łatwiejsza była na Litwie, do której dziedziczne familii swojej prawo nie bez pozoru słuszności sobie przywłaszczał. Torując więc synowi drogę do korony polskiej, a jidąc za przykładem od siebie, od braci swoich i od ojca danym, syna swego gdy ledwie rok dziesiąty wieku swego był zaczął, obwołać wielkim księciem litewskim kazał dnia 18 października 1529. Ta rzecz panów koronnych, troskliwych o zachowanie unji z Litwą łatwo nakłoniła do skutecznienia żądź starego króla. Obrany więc został Zygmunt August królem polskim 18 grudnia tegoż roku, koronowany w Krakowie 20 lutego 1530. Wszystko to, szczerem tylko zapewnieniem było następstwa na tron, gdyż wyraźnie wdawanie się w rządy było mu zabronione do śmierci ojca, a po-przysiężenie praw koronnych do wieku dojrzałego odłożone (słowa są Albertrandego).

Na pamiątkę tego zdarzenia bito talar z popiersiem ojca i syna. Rok 1533 w otoku wyrażony okazuje że to było kiedy młody król miał lat 13. Talar ten ponowiony był później gdy młody król liczył lat 20: wyrażono tedy koło jego popiersia rok 1540 (patrz Edw. Raczyń. gabinet medal. pol. n. 9; Stężyń. Bandtke numizm. kraj. n. 75, 704; Zagórski, o monet. dawnej pol. n. 22. 23).

TROISIÈME SECTION.

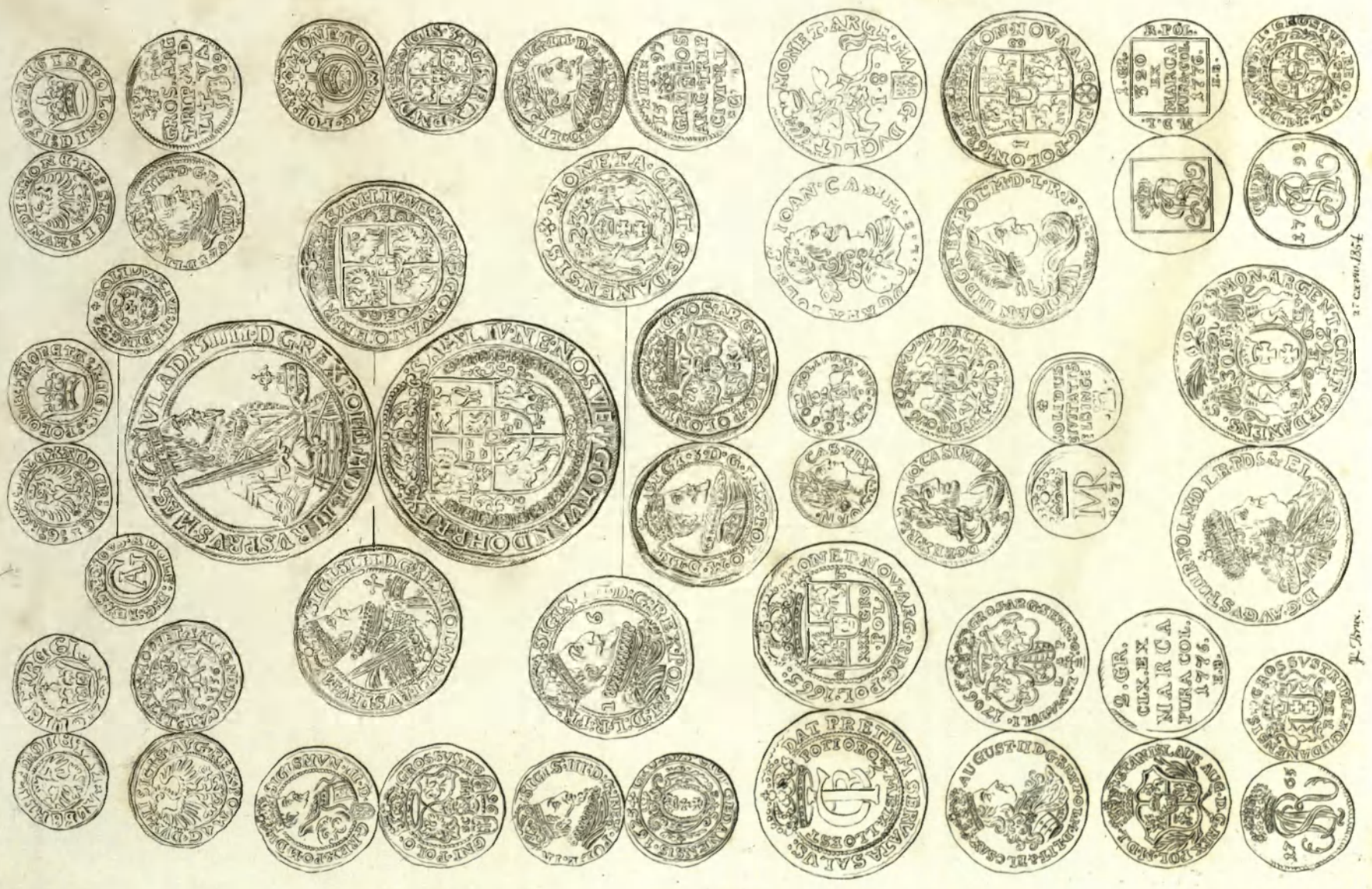
P O L O G N E.

Sigismond I, roi de Pologne, parvenu à un âge avancé, désirait assurer le trône de Pologne à son fils. Ayant des droits héréditaires au grand-duché de Litvanie et sachant combien les Polonais désiraient maintenir l'union des deux pays, il résolut de faire proclamer son fils grand-duc de Litvanie, ne doutant pas que les états de Pologne ne le reconnussent bientôt pour leur souverain. Cette mesure prudente obtint le succès désiré. Le jeune Sigismond-Auguste, nommé duc de Litvanie le 18 decembre 1529, fut couronné roi de Pologne le 20 février de l'année suivante. Cet acte solennel ne lui conféra cependant aucun pouvoir, car il ne devait être appelé au gouvernement du royaume qu'après la mort de son père.

En commémoration de cet événement on frappa des thalers-médailles, décorées des bustes de deux rois. L'année 1533 dans la légende, indique, que la médaille parut lorsque le jeune roi comptait la treizième année de son âge. Quand la même médaille reparut à la vingtième année de l'âge de Sigismond-Auguste, on inscrivit dans le champ, à coté du buste l'an 1540.

Les bustes sont entourés de cinq écussons: quatre aux armes de Pologne et de Russie Rouge; le cinquième par devant les bustes: représente les armoiries des reines, mères respectives de deux rois (voyez Edward Raczyński, médailles de Pol. n. 9; Kazimir Ladislav Stenżyński Bandtke, numismatique du pays n. 75, 704; Ignace Zagórski, monnaie de l'ancienne Pologne n. 22, 23).

17. cent. 1854

F. D. 1776.

ИЗБРАНИИ ПЛМІСТЫ
Нарочныи, и празникоу гднскыи. Синѣло
Полани гдн даи в сую кро ржтвд бун.
Тосты его. гак клатса гки. и обѣща
воу іаков лю. сн врата гн правенік во
ни дѣть в ѣн. прѣ славна а глаша ѡ тебѣ

Д К М О С Ж Х

Czasostowiec zakonisczenie

Докончана вь сн книга оу великоу гра
дѣоу краковѣ. прндержавѣ великаго коро
ла полскаго казнаира: и докончана вѣхъ
шанин ѡ краковьскыи дѣла и полтодъ,
фѣоль, и згнѣлецъ немецкого родоу,
франкѣ. и скончашася повожи ехъ на ро
женіе. дѣи сѣть. де вѣть десѣ и ѣ лѣто.

z apostoła Skoriny w Wilnie 1525

ИЗВЕДОПОСТНА ЧЪ
И апоѣсавъ мни. слѣбастго іѡ лѣствичника. бѣ
на вѣдѣни гакже и в ѣднн ѡбшннѣ лѣ на ѡ бѣка
врае авраам ѡ ѡбѣтовавѣ а ллвїа г лсѣ ѣвѣ ѡ ѡла
ка. в ѣврѣѣ члкънѣкын при хвалнтега и чашѣ
снценїа: ~ в ѣтжнѣвѣчѣ стн лѣсѣ ѡбѣ ка дна гн вѣ

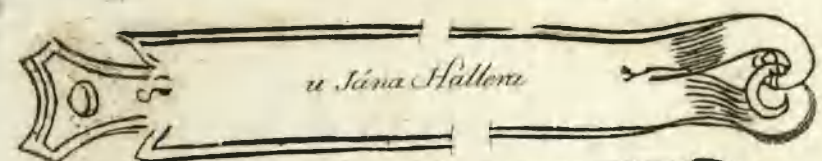

ПОВѢДАНІЕ СВЕТЛОГО ПАВЛА
я пѣля хѣя. ѣ же и пися лѣ стн кннмъ
ѣврѣйскымъ ѣзыкомъ. Потомъ пакъ свѣтъи
лукя ѣвѣнгелнстѣ, выложнл ѣ нѣгрѣче

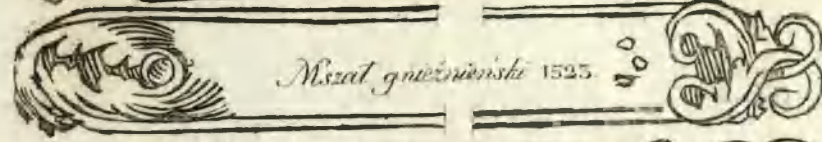
С С С
А М
Ѣ К

на и выложена повѣленіемъ и працею ѡченаго гнѣжа
франциска Скорины, и зслаенаго града Полоцка.
внѣдкахъ и влекѣрствѣ ѡчителѣ. ѡ великомъ мѣстѣ
Празскомъ. Полетехъ на роженіа нашего спасителѣ
Тысѣща Патнстѣхъ и дѣветн десѣти: ~ 1519.

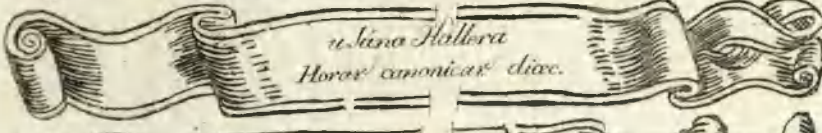

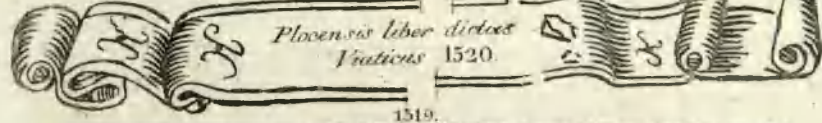
u. Jina Hallera

Mszal gniezowski 1525

*u. Jina Hallera
Horae canonicae diae.*

*Ploensis liber dictus
Vaticus 1520*

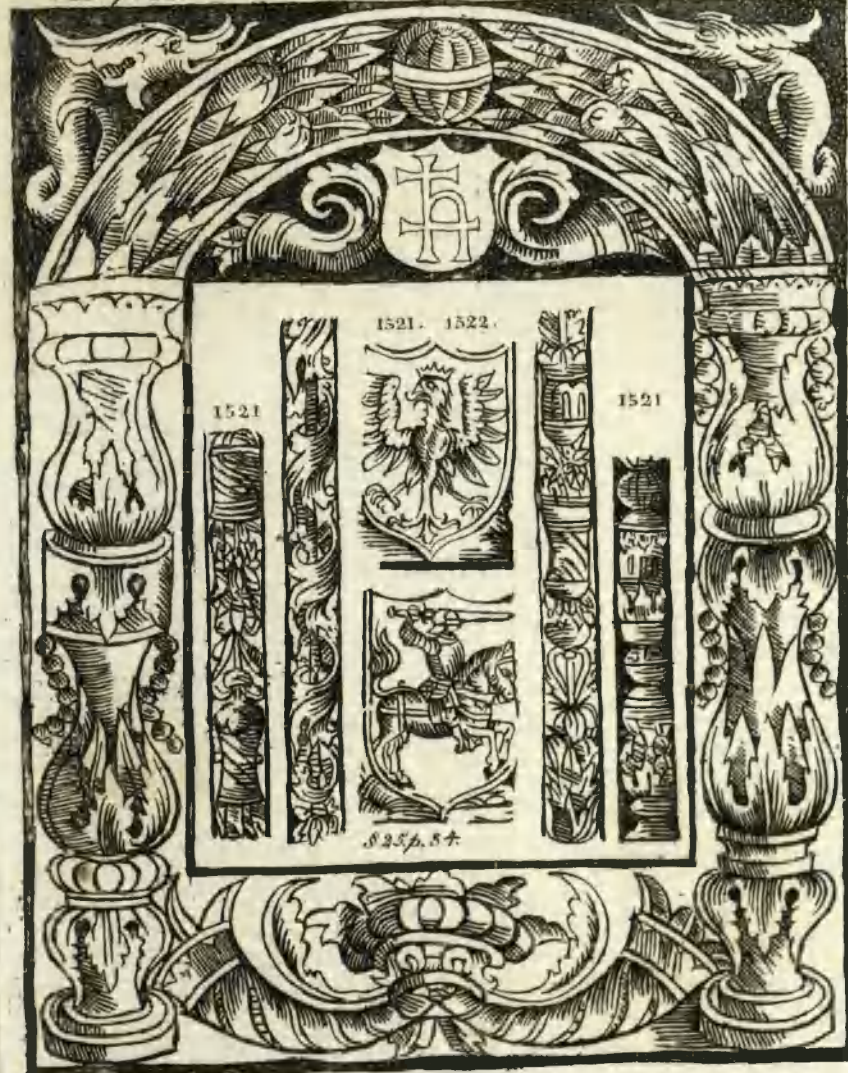
1519.

Jina Haller.

25. p. 83.

od r. 1516 do 1521.

1521. 1522.

1521

1521

25 p. 87.

1517.

1551.

25 p. 82.

1551.

1552 1553.

Florianus Unglorius

26 p. 82.

1527.

Florianus Unglorius.

24. p. 79.

1515 1515 1517

1524.

Unglor.

23. p. 83.

1517.

Agenda wileńska w Gdanisku 1499 u. Bomghartena.

Agenda siue exequiale diuinorum sacramentorum per venerabilem uirum dominum Martinum canonicum uilnensis dyocesis edita.

ABBO
EBBBO
OBBBO

Impressum in Odano per me: Lomradum bomgharten: Anno dñi millesimo quozingentesimo nonagesimo nono. Et finitum est secunda feria ante festum barnabe.

Ginter Zojner w Krakowie 1463.

Tab. XII.

Jobanis de turre cremata. Cardinalis sc̄ti Sixti vulgari nūcupati explanatio i psalteriū finit. Cracis impressa
AB C D E F G H I L O P N Q R S T V

Jan. Haller: z agendy krakowskiej 1514.

z mazarinow 1503. 1506

Masculos for XIII
Sacerdos tertio introg
w yczischo y wducha swy x bogo swy x tbi
kosczy ol k z e s c z y a n k y s w y a c i c h o p c z o
w a n y e . g r z e c h o m o d p u l c z y e n y e . c z y a l a
z m a r t h w y e b w s t a n y e . p o t e m s y w o c z .

z mazarinow Nowadwa agendel 1514 1515 1520.

AB C D E F G H I
AB C D E F G H I
DR O C U S

1620 do 1654.
Officina Francuska Czarzyna
Włocławek i. Lubaszewo.

1625.
Piotr Blaszczak
Włocławek.

1647-1650.
Piotr Blaszczak
Włocławek.

1586.
Marszałek

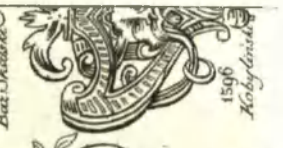
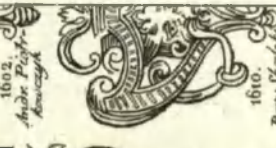

1614.
Lecob

1674.
Laskowski

Tab. XIII.
Kawitabey
drukarni
polskich

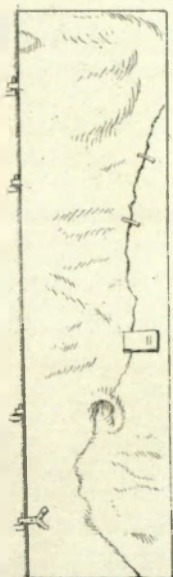
DRZWI KATHEDRY GNIEŹNIEŃSKIEJ, 1117, 1130.
 VALVE GNIEŹNENSES 1117, 1130, IN CATHEDRALI CIVITATIS METROPOLITANÆ

absolutio poenitentis
 Boleslai.

caput in ferebro.

drzwi był.
 valvarum postica
 L. Bruxell octob. 1850.

1155, DRZWI PŁOCKIE W NOWOGRODZIE WIELKIM 1155.

VALVE PLOCENSES 1155 IN CIVITATE NOVOGOROD MAGNA 1390.

J. Bruxell. octobr. 1860.

INSCRIPTIONES VALVARUM PŁOCKENSIVM IN CIVITATE NOWOGROD MAGNA.

NAPISY DRZWI PŁOCKICH W NOWOGRODZIE WIELKIM

LATINE 1155.

RUSSICE 1690.

8 + D̄V̄DECI O A P̄LI	4 + I H̄C BVA	1 ПЛІ ІС ХС А - OS ПЧТЯ З ПЛІ
9 + A C E M P̄I O C R N̄C	B G I Z A	8 ВОЛСЪ И ПЕРКНСТІ И ДѸ КЪ ХРЪЗДѸРЪ
I P R Z E N Y D N S	T V R E	10 РѸХИЛЪ ѿ ЧДЪ ПОЖИРАЕТРЪШНЫХ
E C V O T + G A B R I	10 R A C H E A	11 СВѢТЫХ СВѢТЫ
E L	10 + A L E X O N	12 ДІАКОНЪ
11 M A R I A + E L I S A	D E R E P C D E	13 И МРІИ ИЛИ СВѢТЪ
B E T	B L V C I C H	ЧЕЛОВѢСТѸСН
15 + M P R I O T A Z E R I H V D E S C N D I T I E B	10 P O R T H T V D O	14 И МРІИ И ТИСО В С Н И Д Е В Б Е Г V П E C O I W H F H
10 P O R T H T V D O	B T V C Ū I O S E P H	16 ДІАКОНЫ
P A P E R T	I S M V T H	17 АЛЕКСАНДРЪ
21 Я Д Л О Т	V V A	18 ВЪЗЪЕМИ ПРѢК
	R I O V I N M E F E C	ЗЪЕНА И ВРІЯИ
25 D O M I N V S V I R T V T V S	S C S	19 Б П О С Т Ъ Х В О Ж Е С Т В О
I P S E E S T R F X G T E	S A	20 И А С Т Е Р Ъ Н И К Б Н Ъ
I O I N S M A R C	T T H	М Е П Е Г И
B L N E S L V C A S	26	22 И А С Т Е Р Ъ В Р Д И Ъ
	R V Z A	23 С О Т В О Р Е Н І Е А Д Ч И
27 I M H S I N O X P C V E M	M E L	Л Е Н Е В Г И Н О
M G E R E		24 В А Р Н Ъ И Ѫ Т Ъ
31 S P E T R V S + I V D A S T R A D I D I T X P M		33 Б И Е Н И Е І С Х В О Ѫ С Т О Л П Д
37 + I H̄C		35 К О Р О Л Ъ 44 Р Х Н Г Л Ъ П Х С П Р К Н Г Л Ъ
38 M		
JERODES IMP		
38 R N E		
40 + D E S C E D I T		
Я D I F E R O S		
W I C M A N N V S M E G I D E B U R G E S I S E R C		
L L		
E E E		
H H H		
V V V		
M O T O		
T T T		
L A A A R		
Z 7		

СОБІН ПРІМЪДРОСТЬ БЖІА
 БРОСАНА ПОВЕЧЕНЪ БЛОБЕРНА
 КИЯ ВЕДОРА ИВАНОВІА ІАРОСЛАВА
 СОБІА СОЛОНО
 ПРІМКАРІОСЪ СОЗДА СОВІ ХРАМ У
 ТВЕРІА СТОЛЪ СЕМ
 ЗАКАМ СОРА ЖЕРТОВНАЯ ЧЕРНА
 ОНАМИ СОВОИ ОНО ІГОТОВА С
 ТАБЕІНІА ПОДА ПЕАНА ЖІВО ПОН
 ВЕЧІ СЕМ
 ІХЕ СОБЕКА ОБА ЕННОЕ ІАТІАМЪ
 ПРІЕДОМОЕ ІАМ НЕСМОТІ
 ПЕРЕН СОЗДА БІА
 СЪНІАХЪ ЗАКІСІТІО
 РЕКОШ ОМЕ ІАКО ОМЕ ОМЕ
 ІАКО БІА СЪЛ
 + ПОНЕ АНАМІКІ

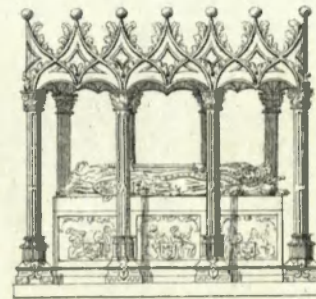
R. Bruxelles 10 wscienia 1855.

Vladislav lokietek le bref mort 1333.

Kazimir dit le grand mort 1370.

Vladislav Jagellon mort en 1434.

Kazimir Jagellonide mort 1492.

MONUMENTS SÉPULCRAUX
TOMBEAUX ET MAUSOLÉES
DES ROIS DE POLOGNE
ÉRIGÉS
DANS LA CATHÉDRALE DE KRAKOVIE

Jean Albert mort en 1501.

Chapelle des sorciantes, dite sigismondine.

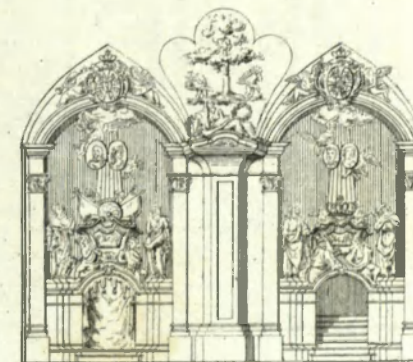

Etienne Batory mort en 1586.

Sigismond le vieux m 1548. Sigismond Auguste m 1572.

Anne dernière des Jagellons mourut en 1596.

Jean Sobieski m 1696. Michel Wisniowiecki m 1673.

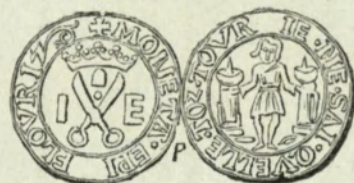
72

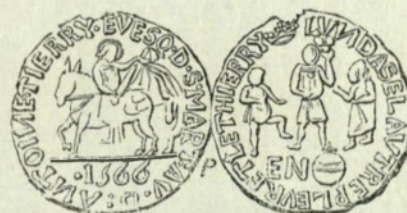
WYCIETKI TYPOGRAFICZNE.

Mnogie we Francji bractwa, obchodziły święta bożego narodzenia wesoło i rozpustnie. Pod jimieniem święta niewiniątek czyli półgłówek błaznujących, wyprawiano saturnalia starożytnych. Dopuszczano się swawoli, przedrzeźniano obrządki kościelne, na co lud z pomiędzy siebie wybierał biskupa. W parafjach i kościołach miasta Amiens bito ołowianki zwane pieniądzem biskupów pobłaźnionych. Taką jest ołowianka mająca napis MONETA EPI FLOVRI. Napis w otoku strony drugiej IE NE SAI QUELLE TOZ (toquer) TOVR objaśnia co wyobrażono w polu : biskup Flour, nie wie jakiej chwycić się wieży. Aże on był krawcem, więc z jego powołania narzędzia służą do złożenia rebus i wygłosowania : *ici sot est sous couronne de sire*, tu błazen jest pod koroną najjaśniejszego, przez : I, nożyce *ciscaux*, E, pod koroną *sous couronne*, naparstek *de*, i gałka wosku *cire*. — Jinna z roku 1566 ołowianka w otoku ma ANTOINE THIERRY EVESQ D. S. MARTIN AV. D. a w polu Sty Marcin konno dzieli się płaszczem z ubogim. Na stronie odwrotnej w otoku L'VN DANSE L'AVTRE PLEVR LE THIER RV ten trzeci śmiejący się jest Antoni Thierry który stoi między skaczącym i płaczącym EN *monde* na tym świecie

VIGNETTES TYPOGRAPHIQUES.

De nombreuses confréries en France célébraient autrefois les fêtes de Noël joyeusement et follement. Sous le nom de fêtes des innocents ou des fous, on mettait en pratique les saturnales des anciens. On se livrait aux excès, on imitait les cérémonies religieuses, célébrées par un évêque élu à cet effet. A l'occasion de ces fêtes, dans les paroisses et églises d'Amiens on

frappait une sorte de monnaie en plomb, qualifiée de monnaie des évêques des innocents. Telle est MONETA EPI ELOVRI. De l'autre côté on lit dans sa légende IE NE SAI QUELLE TOZ (toquer) TOVR *moi évêque innocent Flour*, et l'évêque dans l'habit de la folie y est représenté debout vacillant entre deux tours. Comme il était tailleur, les emblèmes de sa profession composent un rébus : I, ciseaux, E, sous une couronne, un dé et une boule de cire, donnent pour le fou entre deux tours : *ici sot est sous couronne de sire*. — Une autre pièce représente S. Martin à cheval, coupant son manteau pour le donner à un pauvre. La légende porte : ANTOINE THIERRY EVESQ D. S. MART. AV. D. I e revers dit dans sa légende : L'VN DANSE L'AVTRE PLEVR ET LE THIER RV, Antoine Thierry, se tenant entre les autres debout EN *monde*.

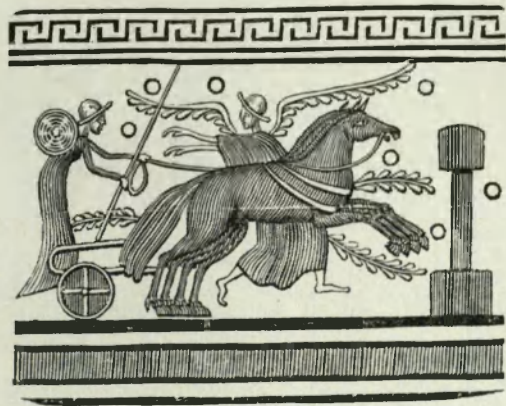
Massilia, Lakydon, Rhodanusia.

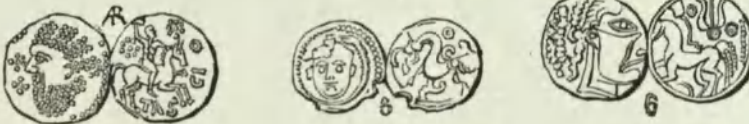
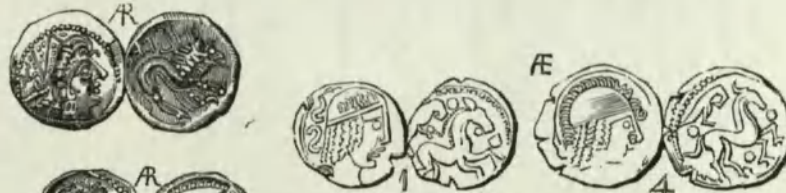
Seleukos.

Copia Lugduni.

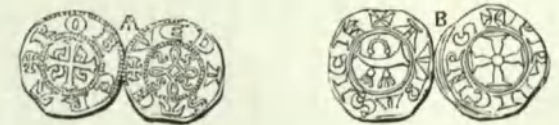
Amazones.

Celtickie, Gauloises.

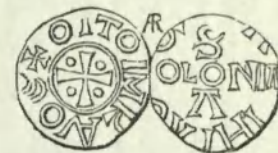
Merovingici.

France.

Anglosax. Knut.

Colonia.

Pays-Bas (Nederland).

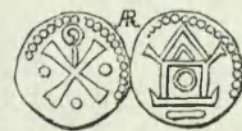
Treveris.

Sventiboldus.

Erkenbold Argentorati.

Leodium.

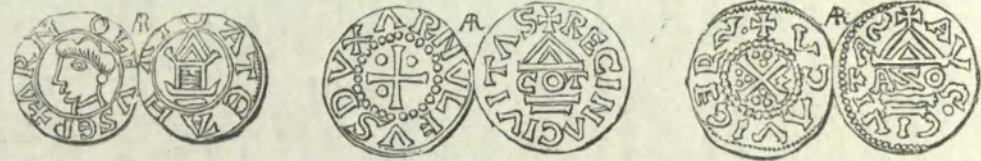
Goslaria.

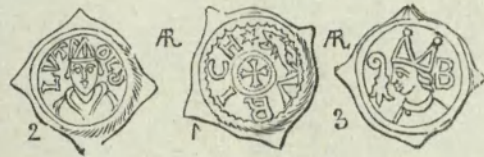
Moguntia, Spira.

Magdeburg

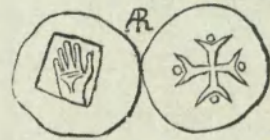
Bavaria et Austria.

Basilea.

Slavonia.

Franckfort.

Tancredi principis Galileæ.

Wenceslai ducis P.

Melik essaleh nassireddin Mahmud
Sokman Ortokida kaifæ.

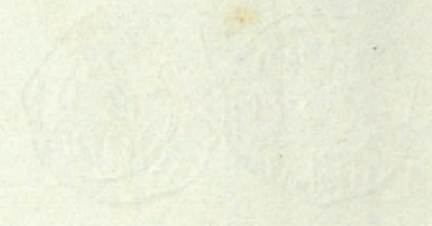
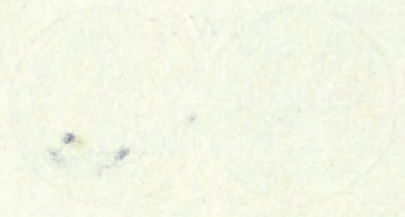
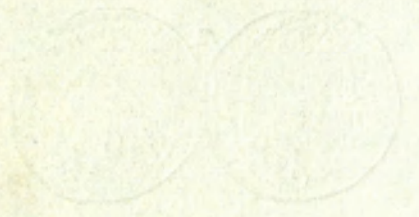
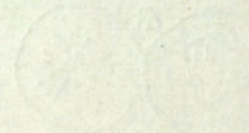
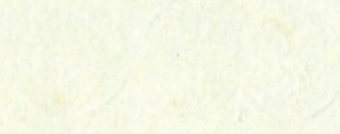

Schems eddin Ortokida mardinæ.

Alfonsus Castiliæ rex.

9044

